

issn 1386-1481

VITTEPRAETJE

Kwartaalblad van de Oudheidkundige Vereniging

HERDEREWICH

december 2014

18e jaargang nr. 4

Wordt lid van “HERDEREWICH”

Wat kost het lidmaatschap?

De contributie bedraagt € 17,50 per jaar. Leden ontvangen het verenigingsblad “Vittepraetje” gratis. Zij hebben tevens kosteloos toegang tot de lezingen en ontvangen andere historische uitgaven van de vereniging met korting.

U kunt lid worden door het insturen van onderstaande kaart aan:

HERDEREWICH, Postbus 210, 3840 AE Harderwijk

Naam: .....

Adres: .....

Postcode: ..... Woonplaats: .....

Telefoon: .....

wil lid/donateur worden van de Oudheidkundige Vereniging “HERDEREWICH” en betaalt daarvoor de contributie van €17,50 per jaar.

Datum:

Handtekening:

Bezoek onze website
www.casaverhuurcuracao.nl
en neem vrijblijvend contact met ons op.

"VITTEPRAETJE"

Kwartaalblad van de Oudheidkundige Vereniging

"HERDEREWICH"

Postbus 210

E-mail: redactie@herderewich.nl

3840 AE Harderwijk

Internet: www.herderewich.nl

Bank: NL93 INGB 0003 0361 92

In dit nummer:

Bestuursmededelingen	2
Agenda	6

Bijdragen:

De begrijpelijke vergissing van Berends	7
Branden aan de Tabaksweg	11
Anna Sophia Buser van schooljuffrouw tot hotelexploitant . .	12
Een asbakje met historie	16
Visserijberichten 1889 (16)	17
De Hanzestad Harderwijk (13)	23
Niets nieuws onder de zon	32
Zilvervloot en Harderwijk	33
Harderwiekers en/of Hierders (De Boer) (59)	34
Van alles wat ver-EEUW-igd (62)	38
Bestuur, werkgroepen, vrijwilligers	43

Advertenties:

OGB Design	23
Casaverhuur	binnenzijde omslag
Rabobank	binnenzijde omslag
Midden Nederland Makelaars	buitenzijde omslag

**De redactie wenst u vredige feestdagen en een
voorspoedig 2015**

Van de bestuurstafel (I)

(Dit stuk is abusievelijk niet geplaatst in het vorige Vittepraetje)

In de periode december 2013 t/m juni 2014 heeft het bestuur vijf maal vergaderd. De laatste keren in de nieuwe samenstelling, onder voorzitterschap van Matty Moggré, waardoor Marlies van der Heijden het tijdelijke voorzitterschap kon beëindigen. Marlies had te kennen gegeven deze functie niet te ambiëren. Het bestuur was blij met deze tijdelijke inzet van Marlies.

Karel Kok is bereid het penningmeesterschap van Henk van Till over te nemen. Henk heeft in de vergadering van 16 juni 2014 afscheid genomen van het bestuur. Zijn drukke werkzaamheden laten helaas geen tijd meer voor het bestuur van Herderewich. Henk zijn wij veel dank verschuldigd voor de lezingen die hij heeft georganiseerd, de door hem opgestarte contacten via de nieuwe media en zijn gedegen penningmeesterschap.

Inmiddels zijn binnen het bestuur ook waarnemers benoemd. Marlies is waarnemend voorzitter, Martijn waarnemend secretaris en Matty neemt de honneurs waar als de penningmeester afwezig is. Het bestuur is nog niet op volle sterkte. Er wordt nog gezocht naar enkele bestuursleden. Ook de functie van hoofdredacteur/vormgever voor het Vittepraetje is nog vacant. Deze functie kan in één persoon verenigd zijn, maar het kan ook zijn, dat de een meer coördinatietaken op zich neemt en een ander de vormgever wordt voor het Vittepraetje. Weet u een geschikt iemand? Meldt dit aan het bestuur.

Het bestuur denkt na over het gebruik van de Vischpoort. Van 5 t/m 13 september heeft mevrouw Greetje Brinkman de Vischpoort gebruikt voor het tentoonstellen van haar keramiekcollectie. Mogelijk komen er meer exposities in de Vischpoort.

Met de werkgroep Hierden komt er op eigen verzoek wat meer contact. De werkgroep wil proberen meer vrijwilligers bij haar werkzaamheden te betrekken. Leden van onze vereniging met belangstelling voor of kennis van Hierden zijn van harte welkom! Ook is afgesproken, dat deze werkgroep één of meer artikelen over Hierden voor publicatie in het Vittepraetje zal leveren.

De notaris heeft onze statuten nog steeds accuraat bevonden. Punt van aandacht blijft wel een huishoudelijk reglement. Geprobeerd wordt dit in eigen beheer vorm te gaan geven.

Het bestuur heeft een bloemetje gestuurd naar de langdurig zieke werkgroepleden Henk Hovenkamp en Coos Bleumink. Het bestuur spreekt de hoop uit, dat zij weer spoedig hersteld zullen zijn.

Aan de Blauwverversteeg zal een nieuwe woning worden gebouwd, die los van de stadsmuur komt te staan maar wel uitzicht zal bieden over het Wolderwijd. Het bestuur heeft in overleg met ons lid Piet Stellingwerf in de Monumentencommissie besloten geen gebruik te maken van de mogelijkheid een zienswijze bij de gemeente in te dienen. Het huidige bestemmingsplan laat hier al een woning toe.

Het bestuur zal de komende maanden bekijken of en hoe we aan de verdwenen Joodse Harderwijkers meer aandacht kunnen besteden. Het is de bedoeling dat een delegatie van het bestuur zich in Elburg laat voorlichten over wat er daar allemaal is gedaan ter nagedachtenis van deze bevolkingsgroep.

Het bestuur is ook betrokken bij een activiteit ter herinnering aan de evacuatie van inwoners van Nijkerk en Barneveld in mei 1940. Ons lid Wim Buitenhuis heeft deze activiteit geïnitieerd. Er is weinig aandacht geweest voor deze enorme evacuatie, die 5 dagen heeft geduurd, met ingrijpende gevolgen. Het is de bedoeling dat er op 9 mei 2015 een herinneringstocht gehouden wordt van Nijkerk naar Harderwijk (zie ook onze website). Wim roept iedereen die hierover informatie heeft op om contact met hem op te nemen. Wim en Matty (voorzitter) hebben hierover een gesprek gehad met wethouder Van Noort, die toegezegd heeft de deelnemers aan de tocht op 9 mei te willen ontvangen, zo mogelijk op het oude stadhuis.

Het bestuur is benaderd door de historische vereniging voor de IJsseldelta "Jan van Arkel" over de Internationale Hanzedagen 2017, die Kampen organiseert. Het idee is om als gezamenlijke historische verenigingen tijdens deze Hanzedagen gericht activiteiten te organiseren. Herderewich heeft meegedeeld daar in principe wel voor te voelen. Veel zal afhangen van wat er precies kan en zal worden georganiseerd. Ook is onder de aandacht gebracht, dat deze activiteiten wellicht breder moeten worden getrokken door meer relevante Harderwijker historische organisaties hierbij te betrekken.

Juli 2014 (aangepast oktober 2014).

Van de bestuurstafel (II)

In de periode juli 2014 t/m november 2014 heeft het bestuur drie maal vergaderd.

Jan van Wageningen heeft de bestuursvergadering bezocht. Hij beëindigt per 1 januari 2015 zijn functie als hoofdverzorger in het kader van de distributie van het Vittepraetje. Hij is dan 10 jaar hoofdbezorger geweest. Wim Buitenhuis is bereid zijn taak over te nemen.

De aandacht voor achterstallige betalingen van de verenigingscontributie werpt zijn vruchten af; de betalingen stromen binnen.

Het jaarprogramma 2015 wordt in de steigers gezet. Ook voor volgend jaar wacht weer een interessant verenigingsjaar. **Besloten wordt de Algemene Ledenvergadering (ALV) op 7 april 2015 in de Kiekmure te houden.** Voorafgaand aan de vergadering zelf kunnen de diverse werkgroepen van de vereniging zich presenteren. De gebruikelijke lezing vervalt dan.

De vrijwilligersavond op 11 december is verplaatst naar 5 juni 2015. De vrijwilligers van de vereniging hebben hierover inmiddels bericht ontvangen.

Rob Beute heeft deze zomer zijn werkzaamheden als trekker van de werkgroep Geveldocumentatie beëindigd. Hij heeft dit werk sinds 1998 gedaan. Het bestuur heeft hem bedankt voor zijn jarenlange inzet.

De huisregels voor de Vischpoort zijn door het bestuur afgerond. De huisregels zullen binnenkort op een voor iedereen zichtbare plaats in de Vischpoort worden opgehangen.

Er is aandacht voor verdere samenwerking. Met het stadsmuseum is inmiddels hierover een kennismakingsgesprek geweest. Het afstemmen van de activiteiten van het museum en Herderewich is een eerste aandachtspunt. Ook het combineren van de beide bibliotheken en het digitaal inzichtelijk maken daarvan is een belangrijk onderwerp.

Ook heeft Herderewich zich aangemeld als deelnemer van het Historische Platform Harderwijk.

De voorzitter en de secretaris zullen de vergaderingen van dit platform bijwonen. Duidelijk is dat het Verhaal van de Stad dit jaar verder gestalte zal moeten krijgen. Als dat lukt, zal ook het Platform met één lid in dit bestuur vertegenwoordigd worden (Hans Visser). In dat geval kan het dan tijd worden ook het Platform een formelere status te geven.

Barend Schipper heeft aangegeven zijn taak als huismeester van de Vischpoort per 31 oktober te beëindigen. Het bestuur heeft hem en zijn vrouw uitgebreid bedankt voor de jarenlange inzet. Barend blijft wel beschikbaar als vrijwilliger voor de vereniging. Bestuurslid Karel Kok heeft de huismeestersactiviteiten per die datum op zich genomen. Het bestuur is blij, dat deze vacature op deze manier en zo snel is opgevuld. Karel heeft al het nodige overleg gehad met de gemeente en de brandweer over de veiligheid van de Vischpoort. Resultaat is, dat de beide te openen ramen op de eerste verdieping zijn voorzien van een doorvalbeveiliging; het luik naar de eerste verdieping heeft inmiddels een veiligheidssluiting. De brandweer heeft meegedeeld dat de Vischpoort in geval van een calamiteit binnen één minuut moet kunnen zijn ontruimd.

Besloten wordt om te zien naar één of meer vrijwilligers, die de nieuwe huismeester kunnen assisteren bij b.v. het op gezette tijden schoonhouden van de Vischpoort. Het aantrekken van vrijwilligers voor

de vereniging blijft overigens een belangrijk aandachtspunt: er is dringend behoefte aan een nieuwe hoofdredacteur/vormgever voor de redactie van het Vittepraetje en ook wordt een coördinator voor de vrijwilligers gezocht. De bestuursleden Marlies van der Heijden en Theo van der Heijden zullen hun werkzaamheden ingaande april 2015 beëindigen. Beiden zijn elk een 10 jaar als bestuurslid actief geweest. Er zijn dus nieuwe bestuursleden nodig. Belangstellenden voor één van deze vacatures kunnen zich melden of informatie opvragen bij de vereniging (secretaris@herderewich.nl; telefoon: 0341-420420). Het bestuur rekent op meerdere aanmeldingen: zonder vrijwilligers voor deze taken komt de voortgang in gevaar!

In een aparte vergadering is gesproken over het opstellen van een beleidsplan en de inrichting en bestemming van de Vischpoort. Voor het beleidsplan zijn inmiddels speerpunten geformuleerd, die de komende tijd verder zullen worden uitgewerkt. Bedoeling is het uiteindelijke beleidsplan ter goedkeuring voor te leggen aan de ALV.

De Vischpoort zal iets anders worden ingericht, zodat het ook mogelijk wordt met meerdere mensen beneden te vergaderen. Ook zal aan de bezoekers van de Vischpoort worden gevraagd om een vrijwillige bijdrage ter bestrijding van de onkosten.

De incidentele verhuur van de Vischpoort heeft uitgebreid de aandacht gehad. Deze verhuur moet altijd ondergeschikt blijven aan het gebruik van deze stadspoort door Herderewich zelf. Besloten wordt de verhuurmogelijkheden niet actief te promoten, maar te zien welke aanvragen er hiervoor binnenkomen. Er is inmiddels een vergoeding per dagdeel vastgesteld. Leden van de vereniging – die de Vischpoort bijvoorbeeld willen gebruiken voor het vieren van een verjaardag of jubileum - genieten een aanzienlijke korting. Elke aanvraag wordt door het bestuur apart bezien en kan worden afgewezen als deze niet in de agenda past of indien het doel van de verhuur als minder passend wordt beschouwd. Sowieso is er voor de verhuur een proefperiode; daarna zal door het bestuur worden bezien of kosten (moeite) en baten zich met elkaar verhouden.

J.E. Mons - november 2014

Oproep

Mevr. Dr. Tessel Pollmann doet een oproep aan u om bij te dragen aan haar onderzoek naar kleine ondernemers, lagere ambtenaren en witteboordenwerkers, samen wel de kleine burgerij genoemd. In haar oproep op www.tesselpollmannonderzoek.nl leest u meer over de bedoeling van dit project dat zonder medewerking van u niet uitvoerbaar is. Zij hoopt van u te horen!

U kunt reageren naar tessel@tesselpollmannonderzoek.nl

Agenda 2015

Lezing Archeologische vondsten, Maarten Wispelwey 27 januari

In het afgelopen jaar is her en der weer een straat- of stoeptegel gelicht en heeft er archeologisch onderzoek kunnen plaatsvinden.

Maarten Wispelwey leidt sinds 2009 de archeologische onderzoeken in de regio Noord-Veluwe. Hij is nauw betrokken geweest bij de vondsten tijdens de werkzaamheden in de binnenstad van Harderwijk. Er werden op de Markt skeletresten gevonden en ook restanten van een muur. Dat wijst er op dat er een begraafplaats geweest is op die plek, achter de kerk van het klooster. Hij komt er over vertellen en nieuwe weetjes en feitjes aan u presenteren.

Locatie Stadsmuseum ! . . . . .

Aanvang 20.00 uur, zaal open om 19:30 uur . . . . .

Lezing De Essenburgh, Martijn Pijnenburg, op De Essenburgh; nadere informatie volgt. In maart

Interactieve ledenvergadering: een historische "expositie" 7 april

Er is zo veel te vertellen en zo veel te laten zien. Werkgroepen van Herderewich ontwikkelen materialen, doen onderzoek of anderszins. Maar ook leden verzamelen foto's, Ansichtkaarten, oude landkaarten of andere waardevolle informatie. Het bestuur van Herderewich wil zowel leden als werkgroepen een podium geven, waarop zij de materialen kunnen laten zien. Andere leden kunnen zich oriënteren op wat er binnen Herderewich allemaal te bekijken is. Herderewich heeft geboortekaartjes gekregen, foto's en zelfs Hierdense klederdracht.

Om 20.30 uur volgt dan de Algemene Ledenvergadering. Vanaf 21.30 uur is er tijd om na te praten en op te ruimen.

Heeft u iets te laten zien? Wilt u helpen organiseren? Neem s.v.p. contact op met de voorzitter, mail@mattymoggre.nl

Locatie Kiekmore, het wijkcentrum van de Stadsdennen. . . . . .

Aanvang 20.30 uur, zaal open om 19:00 uur

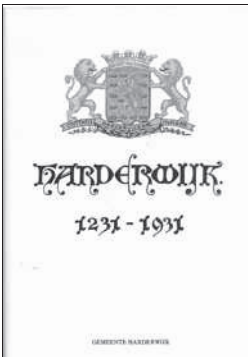
Herinneringstocht evacués 1940 uit Barneveld / Nijkerk naar Putten, Ermelo en Harderwijk; 9 mei

nadere informatie volgt.

Veldnamenfietsstocht o.l.v. Martin van het Loo. 29 en/of 30 mei (vrijdagavond en/of zaterdagmorgen)

nadere informatie volgt.

De meeste leden van Herderewich zullen ongetwijfeld de Kroniek van Harderwijk 1231 – 1931 kennen. Zij zullen dus ook bekend zijn met de naam P. Berends, de oud-hoofdcommies van het Algemeen Rijksarchief. Voor de Kroniek nam Berends het leeuwendeel voor zijn rekening, bijna zes eeuwen Harderwijkse geschiedenis (1231 – 1813). Verder verscheen in 1935 van zijn hand de inventaris van het Oud-Archief der Gemeente Harderwijk, onmisbaar werktuig voor iedere onderzoeker van de geschiedenis van de stad. Een kundig heer, die Berends, en zonder twijfel “een man van groten bedrijve”.

Medailles en ‘troebelen’

In de Kroniek vermeldt Berends: “1789 Augustus 19. Medailles, geslagen ter herinnering aan de in 1787 voorgevallen troebelen, uitgereikt aan de leden van den Magistraat en den secretaris” (pagina’s 169-170). Hoe moeten we die tekst interpreteren? Kregen de bestuurders van Harderwijk herinneringsmedailles omdat zij de leiding hadden gehad bij politieke beroeringen in hun stad? Of hadden zij met harde hand deze oproeren onderdrukt? En om welke troebelen ging het nu eigenlijk?

Geen troebelen, maar omwenteling

De tekst van Berends in de Kroniek slaat op een notitie in het stedelijk resolutieboek van 1789. Schepen Erkelens, zo staat daar, heeft op 12 augustus 1789 de Landdag, d.i. de vergadering van de Staten van Gelre, bezocht en “geretourneerd zijnde heeft gemelde Heer overgegeven 13 silvere medailles voor de 12 Schepenen en Secretaris ieder een, welke op kosten van de Landschap zijn geslagen ter gedagtenis van de omwenteling in den Jare 1787 voorgevallen”¹⁾.

De sleutel tot de eigenlijke betekenis van deze tekst is het woord “omwenteling”. Dankzij de herontdekking en herwaardering van de achttiende eeuw die rond 1980 is begonnen, weten wij weer dat hier met “omwenteling” de Oranje-contrarevolutie en wetsverzet²⁾ van 1787 bedoeld werd. De orangisten betitelden hun gewelddadige machtsovername als de “Gelukkige Omwenteling”³⁾. Wat ging hieraan vooraf?

Patriottentijd

In de periode 1781–1787 politiseerde en radicaliseerde de naar politieke invloed strevende burgerij in rap tempo: de patriottenbeweging ontstond. De stad Harderwijk was, evenals andere steden in het Gelderse eerder patriots dan orangistisch. Dat bleek bijvoorbeeld in 1786 toen de

troepen van stadhouder Willem V opmarcheerden naar de patriotse steden Elburg en Hattem en deze belegerden. Rond vijftenzestig Harderwijker mannen trokken onder leiding van Jan Gelderman⁴⁾ naar Elburg om de stad te helpen tegen de stadhouderlijke troepen. Ook op de Gelderse Landdag voerde Harderwijk voortdurend oppositie tegen de orangisten. Anders echter dan in Holland, waar de patriotten het voor het zeggen kregen, kwam Gelre in 1786 -1787 steeds meer in handen van Willem V. Doorslag gaf daarbij dat de stadhouder in Gelre wel en in Holland niet kon beschikken over troepen.

De orangistische contrarevolutie en de inval van de Pruisen

De grote Oranjerevolutie en de Oranjeterreur in de Republiek voltrokken zich in 1787 met vernielingen en plunderingen van huizen van patriotten. Ook werden veel patriotse burgers mishandeld.

De belangrijkste vertrouweling van de stadhouder was Willem, graaf Bentinck, heer van Rhooen. Hij ontpopte zich als de grote organisator van de orangistische contrarevolutie. Bentinck werd gesteund door Harris, de Engelse ambassadeur, die voor de gewapende strijd tegen de patriotten met 500.000 gulden over de brug kwam. Zeer waardevol voor het organiseren van "spontane" Oranje volksbewegingen en Oranjeterreur in Gelre was baron Torck van Roosendaal, die "zich meermalen met luiden van gemeen extract familiariseerde"⁵⁾. In september 1787 vielen de Pruisen binnen met een legermacht van 20.000 man om Willem V in zijn functie te herstellen. Veel patriotten vluchtten toen naar Frankrijk.

In Gelre was de Oranjeterreur al voor de komst van de Pruisen begonnen. In Harderwijk trokken drie dagen lang (29–31 juli 1787) soldaten door de stad; zij vernielden en plunderden huizen van patriotten en molesteerden de bewoners. Voor een handvol duiten en veel glazen foezel gidste het Oranjegemeen de militairen naar de woningen van patriotsgezinden. Daar leefde het zich eens lekker uit met het inslaan van ruiten en deuren en het leegplunderen van de huizen. Van minstens zestig huizen werden de ruiten ingeslagen en de meute plunderde minstens negen woningen. Ook werden er mensen mishandeld en beroofd. Veel Harderwijker patriotten ontvluchtten de stad. *[Het kon allemaal nog veel erger: in Den Bosch werden door de Oranjeterreur 829 huizen geplunderd en beschadigd, 250 woningen werden volkomen met de grond gelijkemaakt ⁶⁾].*

De Prins liet de Magistraat van Harderwijk weten dat hij de plunderingen van eind juli ten zeerste betreurde. De Magistraat zal er het zijne van gedacht hebben. De militaire commandant trachtte de schuld van de gewelddadigheden af te schuiven op de patriotse dominee Tilanus, die een zeer anti-orangistische preek zou hebben gehouden, waarop de soldaten – trouw aan Oranje – wel moesten reageren. Daar trapte de stadsregering echter niet in en zij beet fel van zich af. Schriftelijk gaf ze de commandant te kennen, dat de preek geen enkele aanleiding tot anti-

patriotse actie gaf en dat dit ook niet kon “nadien die middag onder de predicatie en te voren de ongeregeldheden reeds begin genomen hadden, weshalve Hunne Weledelgrootachtb. dominus Tilanus aan de aantijgingen geheel onschuldig houden”⁷⁾.

In 1788 werden twee patriotse schepenen vervangen. Maar de stad bleef toch licht recalcitrant ten opzichte van Oranje. Misschien was dat wel de reden dat de stad tot 1795 vrijwel constant troepen in garnizoen kreeg, waaronder in 1789 het beruchte regiment Sommerlatte dat Hattem had uitgeplunderd en verwoest. In datzelfde jaar moeten de Harderwijker magistraten toch wel met zeer gemengde gevoelens de zilveren medailles in ontvangst genomen hebben. Want patriots of niet, alle schepenen bleven aanhikken tegen de gehate regeringsreglementen die, als gevolg van de “Gelukkige Omwenteling”, weer volop van kracht werden.

De vergissing van Berends

Waarom gebruikte Berends het woord “troebelen” terwijl zijn bron duidelijk de term “omwenteling” vermeldt? Ongetwijfeld heeft dat te maken met het beeld dat men zich sedert 1813 van de patriottenbeweging en de burgeroorlog van 1781 – 1787 vormde en dat tot in de twintigste eeuw het algemeen heersende bleef.

*Gijsbert Karel van Hogendorp
(1762-1834)*

Direct al in 1813 wilde men de hevige controverses en partijstrijd tussen patriotten en orangisten vergeten en vergeven. In Van Hogendorps beroemde proclamatie van 1813 staat dan ook letterlijk: “Oranje Boven! Holland is vrij. (...) Alle partyschap heeft opgehouden. Al het geledene is vergeeten. En vergeeven”.

Ook al nam men in het nieuwe koninkrijk in de staatkundige en maatschappelijke praktijk veel over van het patriotse en Bataafse gedachtegoed, over het patriots-Bataafse verleden zelf zweeg men. “Het patriots-Bataafse verleden werd dus niet zozeer verdrongen als wel met stilte omgeven”, aldus de historicus Van Sas⁸⁾. Alle partyschap was vanaf 1813 uit den boze, daar sprak je niet over. Bovendien had Engeland als voorwaarde voor haar hulp bij het herstel van Oranje gesteld, dat prins Willem (de latere koning Willem I) het verleden moest laten rusten en niet het hoofd moest trachten te worden van een orangistische partij. Prins Willem had zelfs in 1813 aan de Britse minister Castlereach een ‘oubli totale du passé’ beloofd⁹⁾. En zo begon het grote vergeten dat, in de woorden van Peter Altena, “omwille van de eendracht, na 1813 door Koning Willem I als een deken over het land was gelegd”¹⁾.

Koning Willem I

geplande Oranjerevolutie, die een einde moest maken aan het patriotse streven naar democratisering, ontging hem. Het moest hem wel ontgaan, gezien de geringe aandacht die de Nederlandse historici in zijn tijd hadden voor de achttiende eeuw. Zijn vergissing is volkomen begrijpelijk.

Die houding ten opzichte van een stuk Nederlands verleden heeft lang doorgewerkt. De term "Gelukkige Omwenteling" raakte totaal in de vergetelheid, evenals de Oranjerevolutie en de Oranjeterreur zelf. En zo vertaalde Berends: "de omwenteling van 1787" in: "de troebelen". Waarschijnlijk waren de plunderingen en vernielingen in het Harderwijk van 1787 voor Berends niet veel meer dan toevallig ontstane onlusten¹¹⁾, veroorzaakt door beroepshalve prinsgezinde militairen. Dat de plunderingen en vernielingen een wezenlijk onderdeel vormden van een weloverwogen en

Geraadpleegde literatuur:

- 1 Peter Altena, Gerrit Paape (1752 -1803) Levens en werken, Nijmegen, 2012 (Alt.)
- 2 Arianne Baggerman, De dynamiek van de herinnering, in: Frans Grijzenhout e.a.(red.) Het Bataafse experiment, Nijmegen 2013
- 3 J. Folkerts (red.), Geschiedenis van Harderwijk, Amsterdam, 1998 (GvHk) Joost Rosendaal, Bataven ! Nederlandse vluchtelingen in Frankrijk 1787 – 1795, Nijmegen, 2003 (Ros.)
- 4 N.C.F. van Sas, De metamorfose van Nederland, Van oude orde naar moderniteit 1750 – 1900, Amsterdam, 2004 (Van Sas)
- 5 Simon Schama, Patriotten en bevrijders, Amsterdam, 1989 (Schama)
- 6 H.A. Weststrate, Gelderland in den patriottentijd, Arnhem, 1903 (West.)
- 7 Kroniek van Harderwijk, Harderwijk, s.a.

Noten:

- 1) OAH inv.nr. 32 f.124v
- 2) Het vervangen van patriotse regenten door Oranjeklanten
- 3) Zie Ros. p. 44 - 54
- 4) Later adjudant van Daendels en garnizoenscommandant van Den Haag
- 5) West. cit. p. 296
- 6) Schama, p. 206
- 7) O AH inv.nr. 32 f. 35 e.v.
- 8) Van Sas, p. 346
- 9) Van Sas, p. 346
- 10) Altena, p. 16
- 11) In 1998 gebruikt J.Duinkerken in GvHk (p.78) nog steeds de term 'onlusten' om de plunderingen en vernielingen te karakteriseren.

In de loop der jaren heeft er aan de Tabaksweg nog wel eens iets willen branden. In 1932, op 29 maart, zagen bewoners van de Stationsweg grote rookwolken boven Hierden, vrij dicht bij de stad. De bewoners van de stad liepen massaal richting de brand, een heel gebeuren, want het ging om een boerderij met hooiberg. De brand, met onbekende oorzaak, was op deze dinsdagmiddag uitgebroken bij W. Franken. Door de harde wind was er geen redden meer aan, maar gelukkig kon het vee worden gered. Wel joeg de harde wind brandend riet en hooi door de lucht, en waar men bang voor was gebeurde: de boerderij van S. Dekker stond even later ook in brand. Al snel werd dit bekend en toen kwam de uittocht uit de stad compleet op gang. Ook hier kon het vee, mede door de vele hulp, worden gered. Karel Kok was hier ook van de partij en hij kreeg het bijna ongelofelijke bericht te horen, dat het dak van zijn eigen woning, die dicht bij de Rijksstraatweg stond, vlam had gevat door een brand bij de overburen. Daar kwamen een paar koeien en kalveren om. Alles werd gedaan om de rieten daken nat te houden. Helaas was bij de laatste brand het vee en de huisraad niet verzekerd. Voor een grote brand was alles nog redelijk verlopen, hoewel Karel Kok, een van de helpers, bij een poging vee te redden een stuk brandend dak op zich kreeg en even bij het Piusziekenhuis langs moest. De hele middag en avond was het nog een komen en gaan van wandelaars en fietsers die kwamen kijken wat er was gebeurd. Was de brand een paar uren later uitgebroken dan was de ramp nog groter geweest want intussen was de wind sterk aangewakkerd.

Op de avond van woensdag 16 september 1943 ging een schuur met stro bij de woning van R. Snel in vlammen op. Dankzij snel ingrijpen van de omwonenden bleef de brand tot de schuur beperkt.

Op donderdag 15 juli 1971 kwam de melding dat er aan de Tabaksweg brand was op de zolder van een schuurtje. Dit was waarschijnlijk het gevolg van het spelen met lucifers door kinderen. De brandweer moest alleen nog nablussen want de bewoners hadden al met eigen middelen geblust.

En tenslotte, op vrijdag 19 april 1974 werd brand gemeld in een onbewoonde boerderij op de hoek Zandlaan/Tabaksweg. Het huis brandde geheel af; vermoedelijk was brandstichting hier de oorzaak.

Anna Sophia Buser, van schooljuffrouw tot hotelexploitant

door N.C.R. de Jong

Anna Sophia Buser wordt in Harderwijk geboren. Haar ouders zijn Jan Johannes Buser en Maria Josephine Arends. Hij is hoornblazer bij het leger en zij wasvrouw. Jan en zijn vrouw hebben zich op 24 oktober 1890 in Harderwijk gevestigd. Hun oudste dochter Maria Johanna is op 18 september 1867 in Hoogkerk (Groningen) geboren. De vijf volgende kinderen zien het levenslicht in Harderwijk. 1) Anna Sophia op 16 november 1890 in Plantage A 274, 2) Wemelina op 6 juli 1892 en 3) Jan Johannes op 24 november 1893 in de Kerkstraat A 80, 4) Trientje op 12 mei 1895 en 5) Marchinus op 16 februari 1897 in de Israelstraat B 58. De kinderen volgen lager onderwijs op school B (Vischmarkt) en vervolgonderwijs op school C (Kerkplein). Vader Jan betaalt van 1896 tot en met 1907 volledig schoolgeld. Over de jaren 1908 en 1909 betaalt hij half schoolgeld daar hij mindervermogend is geworden. Anna slaagt in 1905 voor het toelatingsexamen 1e klas Rijks Normaallesen. De lessen van de Rijksnormaalschool (opleiding tot onderwijzer lager onderwijs) worden gehouden in het schoolgebouw aan het Kerkplein. Anna krijgt wekelijks 2 uur les in Nederlands, 1 uur lezen, 1 uur schrijven, 1 uur vaderlandse geschiedenis, 2 uur aardrijkskunde, 2 uur kennis der natuur, 1 uur zang, 2 uur handtekenen, 1 uur gymnastiek, 2 uur handwerken voor meisjes en 2 uur Franse taal. De leerlingen moeten voor de vakken gymnastiek en handwerken een aparte aantekening verkrijgen. In 1908 behaalt Anna in Venlo het diploma vrije en ordeoefeningen gymnastiek en het jaar daarop in Utrecht dat van nuttig handwerken. In 1909 wordt ze benoemd tot tijdelijk onderwijzeres aan de openbare school A te Harderwijk. Vanaf 1911 tot en met 1918 is zij onderwijzeres aan de openbare school te Vierhouten. In het jaarverslag van de school, opgemaakt door de hoofdonderwijzer, staat het volgende over haar vermeld: "De onderwijzeres mej. Anna Sophia Buser aanvaardt op 2 januari 1911 haar betrekking. Inlichtingen over haar en haar proefles waren uitstekend, zodat men kon verwachten, een goede onderwijzeres te zullen krijgen. Die hoop is echter lelijk teleurgesteld. In het begin bleek, dat ze niet bijzonder ijverig was; dat is nu gelukkig anders. Ze heeft nu wel plichtsgevoel. Ze heeft een paar eigenschappen waardoor ze vooral in een klein buurtje, zoals Vierhouten minder geschikt is. Ze groet de bewoners nooit. Van huisbezoek is geen sprake. En nu het ergste: ze schijnt zeer manziek en naar men zegt ging ze in de tijd toen het militaire kamp te Halfweg was iedere avond met een sergeant uit. 't Was haar onverschillig met wie. Daar werd natuurlijk hier zeer over gepraat en de geschiedenissen, die opgedist worden zullen wel wat overdreven zijn, maar een feit is het toch dat ze op een avond zonder kammetjes in het haar thuis kwam. 't Is zeer moeilijk maar mocht zij zich 't komende jaar weer zoo druk met de militairen bemoeien, wat allicht niet gebeuren zal omdat ze nu verloofd is, dan zult u daarvan onmiddellijk bericht ontvangen om maatregelen te

kunnen nemen." Zover komt het niet. Anna's gedrag verbetert maar haar ijver is nog niet op niveau en ze geeft saai les. In het schoolverslag van 1914 wordt nog het volgende opgemerkt. De verhouding tussen ouders en juf Anna blijft negatief. Juf heeft een stug karakter, zelfs in haar kosthuis kan ze een hele avond zitten zonder iets te zeggen. Tegenover de kinderen wordt ze veel aardiger en die houden van haar. In de volgende verslagen komen alleen positieve berichten over haar. Anna trouwt op 28 september 1917 in Nunspeet met Hendrik Molenaar. Hendrik is geboren op 15 december 1892 in Ballum, gemeente Ameland en bouwkundig opzichter van beroep. Zijn ouders zijn Andries Molenaar en Maartje Visser. Het echtpaar Molenaar-Buser krijgt acht kinderen. Een levenloos kind met de naam Anna Sophia, *3 augustus 1918; Andries, *29 april 1922; Jan Johannes, *2 maart 1924; Maartje, *26 september 1925; Marie Joseph, *27 januari 1927; Maria Josephina, *18 juni 1928; Marinus Bernardus *8 augustus 1929 en Hendrik, *28 januari 1932. Andries, Maartje en Marie Joseph werden in Vierhouten geboren, Jan in Vaassen en Marie Josephina, Marinus Bernardus en Hendrik in Harderwijk.

In 1918 kochten Anna en haar man de herberg "De Mallejan", knapten hem op en breidden hem uit. De Mallejan krijgt landelijke bekendheid door de vele advertenties in de landelijke dagbladen, zoals de Telegraaf, Het Volk en het Handelsblad. In 1919, 1921 en in 1926 krijgt Hendrik van de gemeente toestemming om een drietal prieeltjes op gemeentegrond te mogen bouwen.

De Mallejan te Vierhouten

Gedurende een aantal jaren treden de Veluwse boerendichter en zanger Jan Riemsdijk met zijn vrouw Anna en hun zoon Rombout in De Mallejan op. Ze trekken het land door met een programma vol vrolijke De Mallejan te Vierhouten liedjes en conferences in "Veluws dialect". Het is een groot succes. Ook treedt Jan op 26 september 1923 ter gelegenheid van het zilveren regeringsjubileum voor koningin Wilhelmina in paleis Het Loo op. Vooral het speciaal voor deze gelegenheid geschreven liedje "Veluwse Filsetaasie" wordt door de koningin zeer gewaardeerd. Clinge Doornbos komt eveneens regelmatig met zijn liedjesprogramma's in De Mallejan.

Op 22 februari 1925 worden Hendrik Molenaar en zijn echtgenoot Anna Sophia Buser, hotelhouders te Vierhouten bij het vonnis van de arrondissements rechtbank te Zwolle failliet verklaard. De schuldeiser is de "Naamlooze Vennootschap Residentie Hypotheekbank voor Nederland", gevestigd te 's-Gravenhage. De hypothecaire schuld is 18.000 gulden. Het hotel-pension De Mallejan wordt op 27 maart 1925 geveild in hotel "Veluwe" te Nunspeet ten overstaan van notaris Bartholomeus Meesters uit Nunspeet en notaris Schaafsma uit Zwolle. De omschrijving in de verkoopakte luidt: I. Het hoofdgebouw met bijgebouwen, erf, tuin, moestuin en bosgrond 83 are en 30 centiare. II. "Driestgrond" genaamd "De Haverkamp" met huisje te Vierhouten 6 ha. 5a. en 80 ca. III. Heidegrond te Vierhouten 35 a. en 95 ca. Percelen I en III worden gekocht door Gerrit H. Westhoff uit Vaassen, die in opdracht bood van Pieter Molenaar, pensionhouder en kastelein van "De Zwarte Boer" te Leuvenum, tevens oudere broer van Hendrik Molenaar. Perceel II komt in bezit van Gerrit Mulder, landbouwer te Vierhouten. Op 15 maart 1926 legden de curatoren mr. I.R. van der Pol en mr. H. Landberg de goedgekeurde uitdelingslijst in het faillissement van mevrouw Anna Sophia Buser, echtgenote van Hendrik Molenaar te Vierhouten ter inzage. Op 27 maart wordt deze lijst vastgesteld. Tot 1933 blijven Hendrik en Anna de exploitanten van "De Mallejan". In maart 1936 vertrekt het gezin Molenaar naar "Huize Halfweg", dat ze omtoveren tot "De Veluwsche Herberg", dicht bij het zwembad aan de Elspeterweg. Drie jaar later vertrekken ze

naar Oisterwijk. In Oisterwijk exploiteren ze hotel-restaurant De Zwaan. In augustus van dat jaar wordt het café-restaurant opnieuw ingericht en heropend. Vermoedelijk als gevolg van oorlogsschade wordt in september 1946 hotel-restaurant-café "De Swaen" opgebouwd, gerestaureerd en weer geëxploiteerd.

Anna Sophia Molenaar-Buser overleed op 11 december 1947 aldaar. Hendrik overleed op 12 januari 1955 te 's-Hertogenbosch. Hij was toen woonachtig in Raamsdonk.

Bidprentje ter nagedachtenis van Anna Sophia Buser

Bronnen:

- Nieuw Archief Harderwijk inv. 856, inv. 3015 en 3016, inv. 4090
- Streekarchivariaat Noordwest-Veluwe, locatie Nunspeet, a) Verslagen hoofden der openbare scholen in archief gemeentebestuur van Ermelo 1913-1971
b) Notarieel archief 1925
- Burgerlijke Standregister Raamsdonk, overlijdensregister 1955, akte 10

Kranten:

- Harderwijker, 17-10-1908; 10-2-1909; 21-4-1909; 4-1-1911; 25-4-1917; 20-3-1925.
- Nunspeets Nieuws- en Advertentieblad de jaargangen 1918 tot en met 1933
- Harderwijker Courant, jaargangen 1923, 1925 en 1927
- Nieuwe Tilburgsche Courant jaargangen 1938, 1939, 1941
- De Tijd, 2 maart 1924, 2 augustus 1924, 16 september 1946

Op een van mijn scharreltochten langs rommelmarkten vond ik een zilveren asbakje. Mijn oog viel erop door de historische afbeelding en de inscriptie in de opstaande rand: "Leerlingen Chr. Lyceum – Harderwijk 1964". Na wat heen en weer gepraat kocht ik het voor een redelijke prijs. Natuurlijk wilde ik weten bij welke gelegenheid dit asbakje, vijftig jaar geleden, uitgereikt was.

De handige krantenviewer van het streekarchivariaat Noordwest-Veluwe zette me op het spoor. Het Schilders Nieuwsblad van 3 juli 1964 vermeldt dat 27 juni een bijzondere dag voor het Christelijk Lyceum was.

Niet minder dan zes docenten werden gehuldigd: Dr. Jan Gerardus van de Putte, sinds 1 september 1924 leraar wiskunde aan de school vierde zijn 40-jarig jubileum bij het onderwijs, Dr. Eilt Eildert Pot, leraar klassieke talen, sinds 1 juni 1925 verbonden aan het Lyceum was eveneens 40 jaar werkzaam bij het onderwijs, Dr. Tjibbe Bouma, leraar natuurkunde bereikte de pensioengerechtigde leeftijd. Op verzoek van het schoolbestuur blijft hij nog lesgeven. Hij beëindigt wel zijn functie van 2e conrector.

Eveneens ging leraar aardrijkskunde Johan George Köhler sr., samen met zijn collega's dra. Anna Sybella Geselschap, lerares Frans en Johannes Petrus van Grol, leraar biologie met pensioen.

Dr. D. Verveen, voorzitter van het schoolbestuur huldigde de zes docenten en sprak ieder persoonlijk toe. Hij overhandigde namens het bestuur aan elk van de zes een blijvend geschenk. Na hem sprak rector drs. Johannes Hendrik Westerhuis. Hij bedankte de collega's voor de gewaardeerde lessen gedurende vele jaren.

Tenslotte werd het woord gevoerd door de voorzitter B. Compaijen van de scholierenvereniging "Utile Dulci" (het nuttige met het aangename). Hij dankte de leraren voor het genoten onderwijs. De spreker bood namens alle U.D.-ers de gehuldigde docenten een zilveren asbak aan. De asbak is volgens de zilvermerken gemaakt in 1964 te Schoonhoven in de zilverfabriek H. Hooijkaas.

Bron: Schilders Nieuwsblad 3 juli 1964

Visserijberichten 1889 (16)

Een product van de voormalige werkgroep "Visserij" die bestond uit wijlen de heren Geerling Petersen, Henk Schiffmacher, Rinus Herzog en Jan Brands. Zij verzamelden alle visserijberichten uit de kranten van 1846 tot 1969.

2-1-1889

Kampen, 3 januari. Volgens heden hier aankomende vissers is de Zuiderzee vol ijs, zodat de vaart van schepen hoogst bemoeilijkt wordt. De stoomboten van hier op Amsterdam v.v. zijn heden nog geregeld aangekomen.

19-1-1889

Overveluws Nieuws

De luchtreiziger Henri Wolff, die verleden jaar hier in de Zuiderzee neerdaalde en met grote moeite met zijn medereizigers behouden aan wal werd gebracht, is Dinsdag nabij Ostende in zee gevallen en verdronken, evenals zijn tochtgenoot de Belgische luitenant Damillie. Zij waren met de ballon Dynamiteur des airs die morgen te Antwerpen opgestegen.

26-1-1889

Het bericht, ook door ons in ons vorige nummer opgenomen, dat de luchtreiziger Henri Wolff in de Noordzee gevallen en verdronken was, werd kort daarna door verschillende bladen bepaald tegengesproken.

9-2-1889

Sedert gisteren woedt hier een geduchte storm uit het Noordwesten, die het water der Zuiderzee tot een bedenkelijke hoogte heeft opgevoerd. De wellen, de stadsweide en een gedeelte der singels staan reeds onder, terwijl het water hier en daar de straatweg bereikt. Daarbij komt sneeuwstorm en onweer; in de afgelopen nacht was de storm vooral tegen middernacht en wederom tegen 3 uur het hevigst. Van bijzondere ongelukken hebben wij nog tot dusver niet vernomen.

16-2-1889

Terwijl in de eerste dagen dezer week de dagbladen opgevuld waren met berichten over de storm van l.l. vrijdag en zaterdag, en talloze rampen meedeelden, zijn wij zo gelukkig slechts enkele ongevallen te moeten vermelden. Het zeewater steeg tot ongekende hoogte en overstroomde de wellen, de stadsweide, een gedeelte der singels en sloeg een deel van de grote stenen zeewering bij 't badhuis af, enige schade toebrengend aan de stenen glooiingen bij de brug en de haven. In de plantage werden 4 zware bomen ontworteld; ze sleepten in hun val een paar andere mee. Enkele vissers, die nog op zee waren, vonden een schuilplaats in de haven van Urk, en keerden eerst maandagavond hier terug. Door de verandering van de wind is het water spoedig weer gezakt, hier en daar nog door de vorst een ijskorst achterlatende.

Te Nijkerk is uit het Oosterhavenhoofd een stuk geslagen van ongeveer 14 m. lengte, terwijl de bovenbedekking geheel weggeslagen is.

Te Elburg stond het water zaterdagmorgen 2.6 m boven AP, zodat de Drontherdijk 6 dm overliep. Later overstroomde het gehele Oosterwolde tot aan de Zuiderzeese straatweg bij de stad. De zeedijken hielden zich uitstekend ondanks de hevige windstoten. Wanneer geen overloop van Dronthen geweest was, zou er binnendijks geen water te zien geweest zijn. 't Is dus alweer te zeer te betreuren, dat omtrent de Drontherdijk geen voorzieningen getroffen waren.

23-2-1889

Hadden onze vissers het geluk in de storm van voor 14 dagen hun leven en hun schepen te behouden, in het stormachtige weer van de laatste dagen is evenwel een schuit gebleven. De visser Cris Aartsen, in de vroege morgen van de 19 dezer bezig zijnde op de hoogte van Schokland met vissen, ziet zijn makker G. Goossens met diens schuit op de dijk vastzitten. Fluks werpt hij een anker uit en zijn kameraad een touw toe om te trachten diens schuit er af te helpen, doch het anker houdt niet, en nu loopt hij gevaar zelf mede op de dijk te geraken. Hij tracht met bommen zijn schuit van de dijk te houden, doch zijn haak breekt, en de golven werpen ook zijn scheepje op paalwerk en dijk, waar het spoedig zonk. De eerste schuit is afgebracht en hier in de haven gekomen, doch die van Cris Aartsen is door het daarop gevolgde buiige weer zo gehavend, dat zij of geheel weg is, of wel de kosten van reparatie zo hoog zullen oplopen, dat de man die niet betalen kan. Er heeft zich een commissie gevormd om te trachten gelden te verzamelen om Aartsen in staat te stellen voor zijn gezin het nodige te verdienen. Voorzeker zal ieder gaarne het zijne bijdragen om Aartsen, die in zijn edelmoedig pogen om zijn makker te helpen, zelf zijn schuit verloor, weer vooruit te helpen. Bovenstaande commissie bestaat uit de heren Ds. Göpner, Ds. Ten Kate, Ds. Hattink, E. Karssen, R.P. ten Broek, J. Vermeer en A. Kliet, die zich gaarne met de ontvangst der giften belasten.

2-3-1889

De visschuit van C. Aartsen, welke vorige week tegen Schokland in de grond is gevaren, is door B. Schepman te Kampen, vlot gemaakt en naar zijn werf gesleept.

2-3-1889

Verslag vergadering Gem.raad van 22-2-1889:

1.a.: Een beknopt overzicht van schade van de laatste storm, terwijl ook de nieuwe havenmeester heeft getoond voor zijn taak berekend te zijn.

30-3-1889

Overveluws nieuws.

Woensdagmorgen is de visser D.C. aan de haven gestruikeld en heeft zijn been gebroken.

13-4-1889

De vissersknecht M. Louw, als noodknecht varende op het schip van M. de Lange, is gisteren nabij de Oranjesluizen overboord geslagen en verdrinken.

27-4-1889

Gelijk onze lezers bekend is, strandde in de vroege morgen van 19 februari de schuit van Cris Aartsen op Schokland. Door de sloopstimmerman Schepman te Kampen naar diens werf gesleept, bleek dat de schuit zwaar had geleden. De kosten van reparatie bedroegen de aanzienlijke som van f.230.--, welk bedrag dezer dagen door de commissie, die zich gevormd had om Aartsen te helpen, aan de sloopstimmerman ter hand is gesteld. Aan allen, die onze poging steunden, betuigt de commissie, namens C. Aartsen, haar dank.

27-4-1889

Het beurtschip van schipper E.J. Jansen verliet dinsdagnamiddag de kade van Amsterdam, toen het op het Y nabij de Oranjesluizen onverwachts aan-gevaaren werd door de Meppeler stoomboot. De stoot was zo geweldig, dat het beurtschip onmiddellijk begon te zinken; de enkele passagiers, waaronder de vrouw en de kinderen van de schipper, en de knecht kwamen gelukkig aan boord van de stoomboot. In minder dan vijf minuten was het schip gezonken. Men is druk bezig zoveel mogelijk vrachtgoederen op te halen en te redden wat er nog geborgen kan worden.

11-5-1889

Gemengd nieuws

Uit Monnikendam schrijft men, dat ook daar de haringvangst is afgelopen en dat de verdiensten van de handelaars en vissers zeer gering zijn geweest. Men hoopte, dat de ansjovisvangst vergoeding zou aan brengen. De meeste vissers maken zich gereed op het eerste bericht van verschijning van dat dure en gezochte visje uit te zeilen.

18-5-1889

Ons wordt medegedeeld, dat één onzer vissers deze week 900 stuks ansjovis gevangen en daarvoor de som van 14 gulden ontvangen heeft.

15-6-1889

Dinsdagavond werd hier door een Gooise visser een lijk aan wal gebracht, dat door de Volendammer D. Zwarthoed was opgevisst, en na doodschouw naar de begraafplaats werd overgebracht, daar het reeds in toestand van ontbinding verkeerde. Het bleek te zijn dat van de 27-jarige schippersknecht Derk Tuiteman, die zaterdagnacht voor het oog zijner ouders, te Zwartsluis thuis behorende, tijdens een hevige onweersbui nabij Schokland overboord geslagen en verdronken is.

15-6-1889

Men verzoekt ons te waarschuwen tegen het gebruik van het mosselsoort, dat in grote getale in de grachten gevonden wordt.

15-6-1889

De leden van het algemeen bestuur der Zuiderzeevereniging zullen vrijdag 21 juni uit Enkhuizen een inspectie houden van het terrein-onderzoek. De tocht zal aanvangen na aankomst van de trein uit Amsterdam en zal langs de grenzen van het toekomstige meer en van de ontworpen bedijkingen ten noorden en ten zuiden van Urk voeren.

15-6-1889

Gemengd nieuws

Meermalen is opgemerkt, dat de plantengroei in zee gelijke tred houdt met de groei op het land. Dit blijkt ook nu weer in de wierwaarden van de Zuiderzee, welke over het geheel met breed welig zeegras rijkelijk zijn begroeid.

22-6-1889

De heer R. Veer Valck is met ingang van 1 juni door Z.M. herbenoemd als lid van het College voor de Zeevisserijen.

6-7-1889

Raadsverslag van vergadering dd. 2-7-1889

punt 8.e: dat het recht van vissen in de gemeentegrachten in het openbaar voor 6 jaren is gepacht door K. Foppen, alhier voor f. 31.01 per jaar.

10-8-1889

De visser H. Petersen heeft het ongeluk gehad maandagnacht uit de mast van zijn vaartuig, waar hij iets herstellen wilde, in het vooronder te vallen en drie ribben te breken. De lijder, onder behandeling van Dr. Numans, verkeert meestal in bewusteloze toestand.

21-9-1889

In het Kaaps Volksblad wordt het overlijden vermeld van de heer Faddegon, sedert jaren horlogemaker aldaar, die in zijn jonge jaren als ingenieur een plan opperde om de Zuiderzee droog te maken en Amsterdam door een kanaal met de Noordzee te verbinden. Het kanaal is er en de zee zal ook wel droog komen.

28-9-1889

Te Kampen werd maandag door een Urker visser aangebracht en voor een klein bedrag ter bezichtiging gesteld een buitengewoon groot zeevarken of bruinvis van een gewicht van ca. 800 pond.

5-10-1889

Gemengd nieuws. In het Amst. d.v.N. leest men : (ingekort)

In de loop van dit jaar zijn namens een consortium van buitenlandse kapitalisten aan de Minister van Waterstaat voorstellen gedaan tot het verlenen van concessie tot drooglegging van het zuidelijk gedeelte de Zuiderzee met buitenlating van de monden van de IJssel.

Afsluitdijk van 6 km beneden Enkhuizen eerst ZO, daarna O. 't Gaat om 170.000 ha. Moet de goedkeuring van de minister en bekwame technici hebben verkregen.

5-10-1889

Elburg, 29 september. Het hert, dat dezer dagen door één onzer vissers op zee gevangen en hier aangebracht werd, is op last van de hoge regering in vrijheid moeten gesteld worden.

19-10-1889

De haring is in plaats van november nu reeds in de Zuiderzee verschenen, wat voor de vissers uiterst welkom is. Bovendien voorspelt zulk een vroege komst een goede teelt in dit najaar.

9-11-1889

Elburg, 7 november. Hedenmorgen werd visser J.B. van hier met zijn schuit in de Zuiderzee aan de kuil liggende, onverwachts overzeild door een te Harderwijk thuis behorende schuit. De toegebrachte schade aan eerstbedoelde schuit was van dien aard, dat men niet langer in zee kon blijven en zich zo spoedig mogelijk in onze haven in veiligheid bracht.

16-11-1889

Nijkerk. Als een bijzonderheid kan worden vermeld, dat op de scheepswerf alhier voor het eerst een schip is gebouwd en wel een tjalk voor rekening van de schipper Frans van der Zande te Harderwijk, welk schip volgens deskundigen uitmunt door netheid en doelmatigheid en waarvan de scheepsbouwer J. Nieuwboer alle eer toekomt.

30-11-1889

Het College voor de Zeevisserijen heeft besloten zich te wenden tot de 2e Kamer om het voorstel Reekers tot wederinstelling van onbepaalde vrijheid bij het vissen in de Zuiderzee, vooralsnog buiten behandeling te laten in afwachting van het rapport van het College.

21-12-1889

De Minister van Handel en Nijverheid heeft aan de 2e Kamer overgelegd een rapport van dr. Hoek over het wetsvoorstel van de heer Reekers aangaande het vissen met de wonderkuil.

Dr. Hoek meent veilig te mogen aannemen, dat in de laatste jaren, d.i. dus in 1885-1889, in de verboden tijd zo goed als niet is gewonderkuild. Toch toont de statistiek niet aan, dat de visproductie in de Zuiderzee sedert 1882 is toegenomen.

Wel geeft hij toe, dat ze evenmin is afgenomen, hetgeen niet geheel zonder betekenis zou kunnen schijnen, als men bedenkt hoe zwaar de vissersbevolking rond de Zuiderzee het tengevolge van de zich steeds uitbreidenden vissersvloot te verantwoorden heeft.

Maar de conclusie van Dr. Hoek is toch deze, dat de bestaande wettelijke regeling weinig voordeel heeft afgeworpen.

Wat kan, zo vraagt hij, het weren van de wonderkuil baten, zolang kwak- en dwarskuil het werk der vernieling onverpoosd voortzetten? Naar zijn overtuiging zijn alle kuilen schadelijk.

Zee- en handelsvaart, scheepstypen

Zoals ik al heb vermeld in vorige afleveringen, was Harderwijk een handelsstad met doorvoer van goederen naar het achterland. De meeste schippers waren in dienst van "vreemde" kooplui, vooral uit Kampen, maar o.a. ook uit Amsterdam. Zij voeren ook naar Schonen om te handelen en deel te nemen aan de haringvangst (zie stuk over de Omme-landvaarders). De Harderwijker schippers en kooplieden werden aangetroffen van Frankrijk tot aan de verre Oostzeekust, mogelijk zelfs in Rusland, hoewel van dat laatste hier niets bekend is.

Dan werpt zich de vraag op: waarmee vervoerden de Harderwijker schippers en kooplui hun waar? En dan roept men algauw: met het koggeschip. Maar een aandachtige lezer heeft in de voorgaande delen gezien dat er ook schippers en kooplieden werden aangetroffen op de rivieren, b.v. de Rijn en de IJssel. En daar voer men niet alleen met het koggeschip.

Je wilt onderzoeken waar de Harderwijkers mee gevaren hebben tijdens de Hanzetijd maar dat blijkt een witte vlek in onze stadsgeschiedenis. Er is weinig hierover bekend, maar ik waag toch een poging. Ik behandel alleen zee-gaande schepen en geef een overzicht van de soorten goederen en uit welke landen deze kwamen.

De schepen van de Hanze

Het succes van de Hanzeatische handel was in grote mate te danken aan de navigatietechnieken die werden aangewend. In de 12e eeuw werd het handelsverkeer met de kustgebieden van de Noordzee en de Baltische zee verzekerd door schepen van minder dan 25 ton. De hoeker (hulk) bijvoorbeeld, een scheepstype dat gebruikt werd voor de vaart tussen de Rijnmondingen en Engeland, of de Friese kogge (cog), een plat geboomd schip, bestemd voor de kustvaart. Ook Scandinavische, Westslavische, Russische en Estlandse schepen behoren tot deze categorie van beperkte tonnage.

De hierboven vermelde scheepsmodellen waren uitermate geschikt voor de toenmalige handel, zolang deze zich beperkte tot het vervoer van luxe goederen van geringe omvang.

Vanaf het ogenblik dat de ruilhandel tussen de steden op de benedenloop van de Rijn en Neder-Saksen met het Baltische Zeegebied vastere vorm aannam, drongen zich echter bepaalde veranderingen op. Het vervoer van serieartikelen waarop de handel zich toeleigde, vergde immers ande-

re maritieme transportmiddelen die beter waren opgewassen tegen deze nieuwe handelsvorm.

De handelaren van de Saksische steden, o.a. Lübeck, gesticht in 1159, hadden de verdienste om de kogge aan te passen aan de nieuwe behoeften.

De kogge

Tegen het einde van de 12e eeuw verscheen in het noorden een schip van groter formaat, dat spoedig kogge werd genoemd. In 1188 wordt het vertrek van vier grote schepen uit Keulen gemeld, die elk op tachtig last geschat konden worden. Ze waren bestemd voor het transport van kruisvaarders naar het Heilige Land. De kroniekschrijver, Hendrik de Let, vertelt dat de stad Riga in 1206 van de hongersnood gered werd door de aankomst van twee koggen. Weldra bedroeg het laadvermogen van het nieuwe schip meer dan honderd last (een last is 2000 kg), acht of tienmaal zoveel als vroegere schepen.

Het is niet helemaal duidelijk waar de kogge vandaan komt, al staat vast dat de bouwwijze ervan aanzienlijk verschilt van die van de vroegere schepen. Mogelijk zijn de koggen ontworpen door de Friezen in de Nederlanden, waar in 1163 al sprake is van belastingen op koggen (cogscult) in een keur van Nieuwpoort en al in de 10e eeuw ten bate van de bisschop van Utrecht. Daaruit blijkt dat daar de schepen van grote omvang even oud waren als die in het Oosten. In elk geval staat het vast dat de hanzeaten een grote impuls gegeven hebben aan de constructie van dit scheepstype; het verzekerde hun van een grote voorsprong op hun concurrenten, vooral in de Oostzee. In de 14e en ook nog in de 15e eeuw is de kogge het handelsschip bij uitstek.

De bemanning bestond uit 12 tot 20 man, schipper (kapitein), stuurman, koks, timmerlui en scheepsjongens (matrozen). In de 15e eeuw werd ook een schrijver meegenomen, die het scheepsjournaal schreef. Het werd daarnaast ook als oorlogsschip (vredesschip) gebruikt. In de 13e eeuw werd de kogge als een grote vernieuwing in de scheepvaart beschouwd. Het schip was groter en zeewaardiger dan zijn voorgangers. Door zijn goede zeilcapaciteiten kon met de kogge rondom Jutland naar de Oostzee worden gevaren. In de oost-westrichting moesten de koggeschepen tegen de wind optornen.

In de loop van de tweede helft van de 13e eeuw werden de schepen van de Hanze op voor- en achterplecht uitgerust met kastelen, naar het voorbeeld van de West- en Zuid-Europese schepen. Deze stellingen bleken nuttig ingeval van militaire conflicten en vormden uitstekende observatieposten. Rond 1600 werd dit scheepstype nauwelijks meer gebruikt.

De hoeker (hulk)

De kogge was het klassieke schip van de Hanzesteden tussen de monding van de Elbe en de Finse Golf. Voor de handel tussen de steden op de benedenloop van de Rijn en de Britse eilanden werd gebruik gemaakt van de zogenaamde "hoeker". Zijn afgeronde omtrek en het ontbreken van een kiel gaven hem een soort banaanachtige vorm. In de 12e en 13e eeuw hadden de hoekers een geringere omvang dan de kogge. Later nam hun omvang toe.

Door steeds drukker wordende handel tuizeestreek en het Baltische gebied ontstomengvorm van een hoeker en een kogge. Het grote zegel van Danzig (1400) en de Amsterdam (1418) laten een dergelijk type zien. Deze gemoderniseerde hoeker had nog steeds zijn buikige omtrek behoudoch kiel, uitstekende voorsteven en eeruim afgeplatte achtersteven verraader de onmiskenbare invloed van de kogge.

In de 15e eeuw bedroeg het laadvermogen van sommige hoekers ongeveer 285 last. De populariteit van dit scheepstype was echter kortstondig. Andere types, moderner, staken het al gauw de loef af.

De kraak

Tijdens de tweede helft van de 15e eeuw verscheen een nieuw type schip met een geklonken buitenhuid. Dit scheepstype leek op de kraak, een Zuideuropees scheepstype dat in de 15e en 16e eeuw het klassieke schip van de Hanzevloot werd voor reizen op de lange vaart. Het had een achterkasteel met twee tot drie verdiepingen; het voorkasteel reikte nog hoger en stak uit over de voorsteven. Het had vier masten; twee masten van vierkantige doorsnee en elk voorzien van een fokkemast droegen het

hoofdzeil en de twee marszeilen. De bezaanmast had een latijnzeil (driehoekig) en de boegspriet droeg onderaan een klein, vierkantig zeil. Het had een laadruimte van ongeveer 1000 tot 1225 ton.

De Henry Grâce à Dieu of Great Harry, een Engelse kraak, 1514

Het galjoen

Tijdens de laatste eeuw van het bestaan van de Hanze deed een nieuw scheepstype zijn intrede op de wateren van Noordoost-Europa: het galjoen, een vaartuig van Spaanse herkomst. Oorspronkelijk bedacht als oorlogsschip was het met aanpassingen ook heel geschikt voor de handelsvaart.

Een galjoen was een groot, multi-decked varend schip dat hoofdzakelijk door Europese staten van de 16e tot de 18e eeuw werd gebruikt.

Vernieuwingen

Het stevenroer was een belangrijke vernieuwing. Tot aan de 12e eeuw werden boten bestuurd met behulp van een stuurriem. Dat was een roerriem die buitenboord hing aan de zijkant van de boot. Aan de stuurriem zat een helmstok, waarmee de riem gemakkelijk gedraaid kon

Galjoen

worden. De stuurriem had zijn draaipunt in het midden van de boot, wat maakte dat de krachten die er aan elke kant tegenaan duwden ongeveer gelijk waren. Hierdoor was de boot gemakkelijk te draaien. Een belangrijk nadeel aan de stuurriem is echter dat hij niet geschikt is voor de besturing van grotere boten. Door de stuurriem bleef de afmeting van de beschikbare schepen dus beperkt.

(Door de positie van die stuurriem, aan de rechterzijde, is de naam stuurboord ontstaan. Bakboord was de rugzijde van de stuurman. (Red.))

In de 12e eeuw kwam hier een belangrijke verandering in door de uitvinding van het stevenroer. Dat was een roer dat met scharnieren vastzat aan de achtersteven van het schip. Dat stuurde gemakkelijker dan een stuurriem, maar het had ook nadelen. Het draaipunt van het stevenroer zit niet exact in het midden, waardoor het meer kracht vraagt om het geheel in evenwicht te houden. Toch won het stevenroer snel terrein. Dat kwam vooral omdat er een veel langere helmstok gebruikt kon worden, wat de bouw van grotere schepen mogelijk maakte.

Later kwamen er ook extra hulpmiddelen voor de roeren, zoals de kolderstok (een verticale stok die op de helmstok zat, zodat deze makkelijker te bedienen viel) en het stuurwiel.

Door het stevenroer zou het tot dan toe tamelijk beperkte volume van de scheepvaart, waaronder de binnenvaart, beduidend toenemen. Lange tijd is gedacht dat ook het stuurwiel een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan de middeleeuwse scheepvaart, maar dat viel waarschijnlijk tegen. Het wiel kwam pas in de 16e eeuw echt op gang.

Boordinstrumenten

Het kompas was al bekend voor 1200. Het werd aarzelend ingevoerd.

In het begin bestond het scheepskompas uit een eenvoudige metalen speld die men had opgewreven met een stuk zeilsteen, een natuurlijk ijzeroxyde met magnetische eigenschappen. Deze zat in een houten bakje dat in een grote bak water dreef. Dat had men van de Arabieren afgekeken. Het kompas met de naald kwam later.

Tot de 14e eeuw maakte de Hanzeatische scheepvaart maar weinig gebruik van het kompas. Pas in 1460 trof men een schip van Danzig aan, dat uitgerust was met een kompas.

Titelpagina van de oudste gedrukte gids voor navigatie in Europa

In 1398 woonde in Harderwijk iemand die Giesen Kompasmaker heette. Hij verhuisde naar Wismar. Door de grillige kustlijn van de Baltische zee en de Noordzee had de kunst van het diep-gangpeilen een grote nauwkeurigheid bereikt.

Zeekaarten waren volstrekt onbekend. Pas in 1589 worden de eerste kaarten van de Noordzee gepubliceerd, met daarop de zeediepten.

Andere boordinstrumenten waren in de tijd van de Hanze zeer eenvoudige hulpmiddelen. Om de afgelegde afstand te berekenen, gebruikte men sedert de 16e eeuw een Log en een water-klok (Glas).

Om de juiste koers te houden vertrouwde men vooral op de horizon. De hoge torens van kerken dienden vaak als herkenningspunt.

Vuurtorens waren er ook al. Sommige plaatsen (Wolin, Wismar, Stralsund, Danzig) hadden een dergelijke toren. In de Zuiderzeesteden, w.o. Harderwijk, gebruikte men de platte kerktorens als vuurbakens.

Harderwijk

Harderwijk was in de Hanzetijd een doorvoerhaven. Het ontbreken van (grote) pakhuizen aan de waterkant, maar ook in de stad, bewijst dit. Er vond in Harderwijk dus overslag plaats. De schepen voerden de goederen aan en daarna werden zij overgeladen om verder vervoerd te worden het binnenland in.

Voor wat betreft Harderwijk is natuurlijk de kogge het schip waar de Harderwijker handelslieden hun vrachten mee vervoerden. Of ook de andere hiervoor genoemde scheepstypen in Harderwijks bezit zijn geweest is niet te achterhalen. Maar dat andere scheepstypen Harderwijk hebben aangedaan is wel mogelijk en ook logisch.

Haven

Als handelsstad sloot Harderwijk zich aan het eind van de 13e eeuw aan bij de machtige Duitse organisatie van kooplieden en handelssteden, de Hanze, een verbond waarvan ook de meeste andere steden in het oosten van ons land deel uitmaakten.

Behalve in het Rijnland kon men de Harderwijker schippers vinden in het Oostzeegebied, in Noord-Duitsland, Noorwegen, Engeland en Vlaanderen en mogelijk Frankrijk en Rusland. De schippers en handelaren waren internationaal georiënteerd. In de 15e eeuw echter begon de betekenis van de handel terug te lopen. De concurrentie van de Hollandse steden werd steeds groter. De verzanding van de Zuiderzee (vooral ter hoogte van de steden aan de oostkust) speelde hierin een rol. De rede voor Harderwijk

was ondiep (de zandbank de Harder) en Harderwijk bezat geen haven. Vanaf de zeemuur liepen bij de beide zeepoorten, de Hogebrug-gepoort en de Lagebruggepoort, een tweetal houten bruggen de Zuider-zee in.

Tekening Nicolaes van Geelkercken (1639)

Het eerste plan (1549) om te Harderwijk een haven te maken was van Jan van Schoorl, ingenieur en domheer van Sint Marie te Utrecht. Hij had daarvoor octrooi gekregen van Karel V. Het plan werd echter niet uitgevoerd. Een tweede plan, dat met steun van schepenen en raad, en met financiële steun van de Raad van State in 1595 uitgevoerd zou worden, strandde eveneens op het gebrek aan gelden. Pas in 1650, toen de Hanze op zijn retour was, slaagde het bestuur van Harderwijk er in een haven te realiseren. De benodigde fondsen werden verkregen van de Generaliteit, de Raad van State, de Admiraliteit van Amsterdam, de provincies Gelderland en Overijssel en de stad Amsterdam én door leningen en vrijwillige bijdragen van de gilden en burgers. Door een enorme storm op 22 oktober 1669 werd de haven echter vrijwel vernield.

Het laden en lossen van de schepen

In de loop van de 13e eeuw vond er een schaalvergroting in de zeevaart plaats. Tot dan werden er schepen gebruikt, die meestal niet groter waren dan 10 tot 20 ton en dus vrij ondiep in het water lagen. Deze schepen konden hun goederen daardoor tot vlak bij de ontvanger of het overslagpunt brengen. Maar de overzeese handel breidde zich uit en er kwamen veel grotere koggeschepen in gebruik, die soms wel 90 tot 100 ton maten. Deze schepen hadden natuurlijk ook een grotere diepgang. Om toch de goederen tot bij de afnemers te kunnen aanleveren was er in veel gevallen overslag op kleinere schepen nodig.

We zien dan ook elders de ontwikkeling van voorhavens waar deze overslag plaats kon hebben, zoals Sluis voor Brugge en Kampen voor Keulen. Harderwijk was ook toen al door handelsroutes met het achterland verbonden en men zal hier van deze ontwikkeling geprofitteerd hebben in de vorm van meer bedrijvigheid.

Als het schip niet aan de brug kon komen dan bleef het liggen op de rede van Harderwijk en werd gelost door het gilde van de bootschuivers. Zij vielen onder het gilde van Sint Nicolaas of kramersgilde. Het is moeilijk iets te vinden van dit beroep. Deze beroepsgroep heeft naar alle waarschijnlijkheid alleen in Harderwijk en Elburg emplooi gevonden. We moeten aannemen dat buiten deze twee buursteden dit beroep in de loop van de eeuwen nergens voor komt, althans niet onder deze naam. Het is niet onmogelijk dat toen ook het beroep van bootschuiver vaster vorm gekregen heeft. Immers, het kan best zo geweest zijn dat al gedurende langere tijd scheepjes van vissers en anderen met mankracht over de ondiepten bij de kust of tot aan de brug "geschoven" moesten worden om hun lading aan land te brengen. Zij die dit werk deden kunnen als uitbreiding van hun taak de overslag van goederen van de grotere schepen aangenomen hebben, daarbij en passant ook van de veerboot op Amsterdam en andere steden. Dit blijft echter gissen!

Scheepsveren

Beurtschip

Harderwijk had in de Hanzetijd ook scheepsveren, beurtvaart op verschillende steden rond de Zuiderzee. Men voer in de Hanzetijd op Amsterdam en ook op Enkhuizen. Ook werden we opgenomen in het beurtvaarten van andere steden, waaronder Deventer.

Vanaf 1547 regelden de Schepenen de vaart van de beurtschippers op Amsterdam. Een aantal jaren later, in 1584 mo-

gen deze beurtvaartschepen niet ouder zijn dan 14 jaren en moeten een minimum vrachtruimte van 16 lasten hebben. In 1597 geven Schepenen en Raad toestemming aan de Admiraliteit van Amsterdam om in de stad een kantoor van de convooien en licenten (vergunningen) te vestigen. Dan is er in 1615 een geschil met Deventer. Deze stad probeert het veer op Amsterdam, in plaats van over Harderwijk over Nulde te leiden.

Handelswaar

Tenslotte iets over de handelswaar, de goederen die hier, maar ook elders (o.a. in Kampen) aan land werden gebracht door Harderwijker schippers en kooplieden.

Zoals al eerder vermeld, Harderwijk was een doorvoerhaven. Men bracht hier goederen voor doorvoer naar het achterland, voornamelijk Duitsland. Natuurlijk bracht men ook goederen mee voor eigen gebruik, zoals vis uit Skanor en Bergen.

Wat bracht de Harderwijker schipper en koopman mee en waar vandaan?

Uit Rusland: ruwe pelterijen, vellen, leder- en haarwerk, was, vetwaren en talk, soms ook goud, zilver en honing.

Uit Zweden: koper en ijzer, hout voor de scheepsbouw, pelterijen, vis, rundvee en paarden, soms ook graan.

Uit Denemarken: vooral uit Schonen: paarden, rundvee, gezouten vlees, boter en andere vette waren.

Uit Noorwegen: vellen van allerlei (wilde) dieren, haring, stokvis, boter, talk en andere vetwaren; voor de scheepsbouw: pek, teer, hars en hout.

Uit Duitsland

en Frankrijk: zout en wijn.

Verder: graan, meel, gerookt vlees, haring, grof en fijn laken, wijn en bier, bontwerk en kramerijen zoals naalden, Paternosters, perkament, handschoenen, zijde, fluweel en specerijen.

Er werd ook ingevoerd voor eigen consumptie: vis, zout, wijn en bier, graan, rogge, bonen en erwten.

De meeste goederen en dan vooral de luxe goederen werden verder vervoerd naar Duitsland, ons belangrijkste achterland.

Ook werden er natuurlijk goederen uitgevoerd. Dit geschiedde via de Vischmarkt/Vischpoort.

Bekende exportproducten waren o.a.: Schapen en ander vee, wol, laken- se stoffen, katoenen stoffen, bier, granen en roggebrood, papier, heide en brandhout, eek, vis en visproducten, blauwbessen (seizoensgebonden).

Volgende keer volgt het slot van de serie over de Hanze met een (virtuele) rondleiding langs wat (mogelijk) nog herinnert aan de Hanzetijd van Harderwijk.

Ook in 1833 kregen kerken een andere bestemming getuige onderstaand verzoek.

*Aan
Heeren Burgemeester en
Wethouders der Stad
Harderwijk*

De ondergetekende J.E. Nijenhuis, koopman, alhier woonachtig, door aankoop eigenaar geworden zijnde van eene schuur, staande in de Vulderstraat, van ouds genaamde de Roomschekerk, en dezelve wenschende in te richten tot een hang of haringrokerij.

Neemt de vrijheid U Ed. Achtbare van dit zijn voornemen kennis te geven met verzoek dat hem de uitoefening daarvan, als een tak van zijn bestaan mag toegestaan worden en dat eene spoedige approbatie ¹⁾ het gevolg van het onderhavige verzoek mag zijn.

*'T Welk doende
w.g. J.E. Nijenhuis*

Harderwijk den 30 januari 1833

Noot:

1) Approbatie: goedkeuring door de (kerkelijke) overheid

Wie was Johannes Everhardus Nijenhuis? Een winkelier, geb. Emmerich (D) op 22-9-1779. Hij woonde in 1830 en 1840 in huis 441 in de Schoenmakerstraat (sectie E nr. 531, later bekend als pand Mons).

Hij trouwde 10-1-1804 in de R.K. kerk te Arnhem met Mechtildis Migchelsen waarbij hij 6 kinderen kreeg, allen te Arnhem geboren. Na haar overlijden in 1814 hertrouwt hij in Harderwijk op 2-6-1815 met Hendrica Klijntunte en kreeg nog 5 kinderen. Hij overleed in Harderwijk op 26-8-1845.

Hij was niet onbemiddeld. In 1841 kocht hij van de molenaar Jan Jansen de molen bij de haven, met erf, tuin en huis, totaal ruim 1.400 m². Zijn zoon Petrus wordt er molenaar. Zoon Gerardus Johannes wordt stadsdrukker van Harderwijk.

In 1853 wordt bij notaris De Mol, akte 58, door de weduwe Nijenhuis-Klijntunte het onroerend goed, bestaande uit de panden E-451, 474, 475 en 478, voor f. 2.300,- verkocht. Het kadastrale nummer E-478 was het onderhavige deel van de oude R.K. Kerk.

In de nacht van 8 op 9 september 1628 voer een Spaanse zilvervloot vanuit Mexico langs Havana recht in de armen van de Nederlandse vloot onder leiding van luitenant-admiraal Piet Heyn. De hoofdmacht van de zilvervloot vluchtte de baai van Matanzas binnen, waar vier grote Spaanse galjoenen aan de grond liepen. Tegen middennacht was de slag gestreden. Ten koste van één gewonde matroos had Heyn de zilvervloot buitgemaakt.

Piet Heyn

De verovering van de zilvervloot werd op 7 januari 1629 in Harderwijk gevierd. De magistraat besloot: "dat men die victorie van Piet Hein vant veroveren den Silver vlotte toe naemiddach een dancksegginge doen ende tot Triumph het Canon losse ende Teertonnen voort Raethuijs branden sal." De in Harderwijk gevestigde Gelderse Munt sloeg in 1629 een penning met op de voorzijde de ingesloten Spaanse vloot en op de keerzijde Gelders kruisje en tekst waaruit blijkt dat de penning vervaardigd is uit buitgemaakt zilver. Willem Versteegh, stempelsnijder aan de Munt onder muntmeester Johan Alewijn sneed de penning.

Kent u de geheimen van Internet? OGB Design wel!

OGB Design maakt websites met een perfecte koppeling tussen techniek en creativiteit. Op beide onderdelen levert OGB Design uitstekende prestaties. OGB Design biedt de ondersteuning die u nodig heeft en waar u om vraagt.

OGB Design

Meerkoetmeen 42

3844 XR Harderwijk

T: (0341) 433 444

F: (0341) 433 555

E: ogb@ogb-design.nl

*Creative
Webdesign*

Kijk ook eens op www.ogb-design.nl

De familie De Boer, sinds 1862 helemaal ingeburgerd in de Harderwijkse visserij, heeft zich behoorlijk uitgebreid. Harmen, de eerste die in Harderwijk een meisje zocht, was geboren in Durgerdam. Hij trouwde met een echte vissersdochter. Er zijn nakomelingen, die later, nadat de visserij minder werd, zich hebben bekwaamd als kalvermester. Heel wat anders, maar blijkbaar boeren ze goed. Hieronder volgen de kinderen en voorouders van Peter de Boer.

Tenzij anders vermeld zijn doop (ged.) geboorte (geb.), ondertrouw (otr.), trouw (tr.), overlijden (†) en begraven (begr.) te Harderwijk en is de religie Ned.Herv.

Peter de Boer (1868-1956) met Heintje Klaassen (1865-1945)

foto samengesteld door K.Chr. Uittien

Kwartierstaat van de kinderen van Peter de BOER en Heintje KLAASSEN

Generatie I

- 1a **Gerritje de BOER**, geb. 28-4-1891, overl. 24-6-1922 . Tr. 15-3-1916 met **Bessel BAKKER**, visser, ambtenaar lagere school, koopman, geb. 3-1-1889, overl. 22-3-1940.
- 1b **Johanna Hendrina de BOER**, geb. 10-3-1893, overl. 9-11-1901.
- 1c **Harmen de Boer**, geb. 26-2-1895, overl. 1-6-1981. Tr. 5-11-1931 Apeldoorn Gerritje Jacobs, geb. 15-7-1899 Apeldoorn, overl. 24-3-1991, dr. v. Berend Jacobs en Jacoba Schouten.
- 1d **Jan de BOER**, geb. 24-12-1896, overl. 9-6-1984. Tr. 9-6-1923 Urk Lubbertje de Boer, geb. 15-11-1902 Urk, overl. 23-12-1992, dr. van Sjoert de Boer en Hendrikje Kramer.
- 1e **Johanna Hendrina de BOER**, geb. 23-8-1903. Tr. 20-5-1925 Gerard Elings, geb. 1899 Valburg, overl. 2-2-1948, zn. v. Gerrit Elings en Jantje de Graus.

Generatie II

- 2 **Peter de BOER**, visser, geb. 8-8-1868, overl. 14-12-1956
Tr. 27-11-1889 met
- 3 **Heintje KLAASSEN**, geb. 8-10-1865, overl. 6-12-1945.

Generatie III

- 4 **Harmen de BOER**, visser, geb. 30-10-1833 te Durgerdam, overl. 28-2-1887.
Tr. 11-10-1865 met
- 5 **Gerritje KOK**, geb. 27-1-1844, overl. 27-2-1936, begr. 3-3-1936..
- 6 **Jan KLAASSEN**, bakker, geb. 26-1-1824, overl. 13-5-1887.
Tr. 3-8-1853 met
- 7 **Wilhelmina Jacoba Hendrina van BEEK**, dienstmeid, geb. 9-2-1830 Putten, overl. 30-12-1871.

Generatie IV

- 8 **Joost Dirksen de BOER**, visser, ged. 6-11-1791 te Durgerdam, overl. 31-1-1842 te Durgerdam. Tr. 4-12-1814 te Ransdorp met
- 9 **Annaatje KLEIN**, geb. 26-1-1794 te Durgerdam, overl. 26-1-1842 te Durgerdam.
- 10 **Peter Aartsen KOK**, visser, geb. 13-11-1798, ged. 18-11-1798, overl. 21-3-1876. Tr. 28-11-1822 met
- 11 **Gaartje Reijns DEKKER**, geb. 24-8-1798 Nunspeet, ged. 9-9-1798 Nunspeet, overl. 16-12-1880.
- 12 **Gerrit KLAASSEN**, voerman, daghuurder, geb. 16-7-1792, ged. 19-7-1792, overl. 14-8-1858 .
Tr. (1) 20-1-1815 met **Teuntjen RIEKSEN**, geb. 28-10-1792 , ged. 1-11-1792, overl. 8-4-1818. Tr. (2) 24-6-1820 met
- 13 **Fennetje HENDRIKS**, ged. 9-1-1782 Elspeet, overl. 19-9-1844.
Otr. (1) 8-10-1809, met **Peter RENDEN**, ged. op 12-2-1786 te Hierden, overl. op 14-2-1818.

- 14 **Rik Petersen van BEEK**, geb. 13-1-1794 Putten, overl. 24-1-1857 Putten .
Tr. 19-6-1819 Putten met
- 15 **Johanna Maria Clara ROSS**, geb. 26-2-1800 Coevorden, overl. 28-2-1859 Putten.

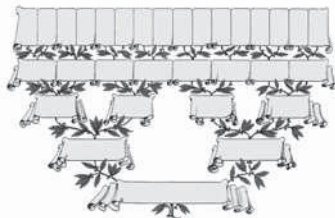
Generatie V

- 16 **Dirk Joosten de BOER**, visventer, visverkoper, werkman (1824), ged. 31-5-1753 Durgerdam, (getuige): Grietje Cornelis Maatjes), overl. 7-11-1828 Durgerdam.
Otr. (1) op 21-5-1777 en tr. voor de kerk 8-6-1777 te Durgerdam met **Willemijntje LANGEDIJK**, geb. voor 1757 Durgerdam, overl. voor 1790 Durgerdam .
Otr. (2) 17-4-1790 Durgerdam, Tr. kerk 16-5-1790 Durgerdam met
- 17 **Neeltje Harmens MOR**, ged. 18-5-1760 en overl. 31-10-1834 Durgerdam.
- 18 **Hendrik Jelles KLEIN**, geb. voor 1774, overl. na 1814. Tr. met
- 19 **Meinsje Lammerts de RAASEN**, geb. voor 1774, begr. 3-11-1804 Durgerdam.
- 20 **Aart Klazen KOK**, visser, ged. 22-10-1766, overl. 30-10-1845.
Otr. 22-4-1792, tr. kerk 6-5-1792 te Hierden
- 21 **Harmentien KORNERS**, ged. 19-8-1767, overl. 18-4-1851.
- 22 **Reijn Petersen DEKKER**, arbeider, timmerman, wieldraaier, ged. 15-9-1771 Nunspeet, overl. 20-7-1840 Hulshorst. Tr. (2) 27-5-1819 Nunspeet met **Gerrigjen Teunissen HAVERKAMP**, dienstmaagd, geb. 19-12-1790 Doornspijk. Tr. kerk (1) 2-8-1795 Nunspeet met
- 23 **Nennigje REIJNS**, ged. 15-10-1769 Nunspeet, overl. 2-5-1814 Nunspeet.
- 24 **Claas Gerrits KLAASSEN**, voerman, ged. 18-3-1763, overl. 24-2-1836 .
Tr. kerk 19-8-1790 met
- 25 **Fennetjen HENDRIKS**, ged. 29-3-1767, overl. 21-5-1823.
- 26 **Hendrik GIJSBERTS**, arbeider, geb. voor 1751 Epe.
Tr. kerk 28-4-1771 Elspeet met
- 27 **Jentje HENDRIKS**, arbeidster, geb. voor 1751 te Epe.
- 28 **Peter ERNSTEN**, ged. 6-3-1768 Putten, overl. 10-4-1805 Putten.
Tr. kerk 28-4-1793 te Putten met
- 29 **Metje LUBBERTS (van BEEK)**, ged. 10-2-1771 em overl. 25-5-1814 Putten.
- 30 **Willem Antoon ROSS**, geb. circa 1773 Maastricht, overl. 1819 Woerden.
Tr. kerk 12-5-1799 te Putten met
- 31 **Jacoba SLOT**, ged. 10-7-1775 Putten, overl. ald. 10-7-1852.

Generatie VI

- 32 **Joost DIRKSZ**, geb. voor 1723, overl. Durgerdam, begr. 14-7-1775 Ransdorp.
Otr. (2) 3-6-1762 Ransdorp, tr. kerk 20-6-1762 te Ransdorp met **Pietertje Sijmons BLEIJ**, ged. 15-10-1724 Durgerdam, begr. 30-7-1797 Ransdorp .
Otr. (1) 6-12-1743 Ransdorp, tr. kerk 22-12-1743 Ransdorp met
- 33 **Dieuwertje TIJMENS**, ged. sept. 1717 te Durgerdam, begr. febr. 1758 Ransdorp.

- 34 **Harmen MOR**, geb. voor 1740. Tr. met
- 35 **Nelletje** Claassen **BORDING**, geb. voor 1740.
- 40 **Klaas Aartsen KOK**, visser, ged. 31-8-1729, overl. na 1776.
Otr. 31-3-1754, tr.kerk 15-4-1754 Hierden met
- 41 **Petertjen GERRITS**, ged. 7-2-1730, begr. 3-12-1776.
- 42 **Johannes Christoffel KORNER**, papiermaker, geb. voor 1746 te Westhove (Dld), overl. voor 1770. Tr. voor de kerk op 30-10-1766 te Voorthuizen met
- 43 **Cornelia Harmsen BLEUMINK**, ged. op 27-8-1741 Voorthuizen, overl. 22-9-1818 . Otr. (2) 16-4-1770, tr. kerk 13-5-1770 **Albert JANSEN**, visser, ged. 1-10-1741 Durgerdam, overl. 23-7-1827.
- 44 **Peter** Evertsen **DEKKER**, dakdekker, ged. 23-4-1730 en overl. Nunspeet 23-4-1815. Tr. kerk 17-2-1758 te Nunspeet met
- 45 **Gerritje HEIJMENS**, geb. circa 1730 te Nunspeet, overl. 12-4-1790 ald. begr.16-4-1790 ald.
- 46 **Reijnt Cornelissen van de KOLK**, ged. 11-9-1741 Nunspeet, overl. 5-9-1804 te Doornspijk .
Tr. kerk (2) 13-3-1782 Nunspeet **Evertje GERRITS**, ged. 22-12-1754 Epe, overl. 21-9-1818 Doornspijk op 63-jarige leeftijd.
Tr. (1) 21-6-1767 Nunspeet met
- 47 **Anna Margarietjen (Grietje) JANS (BOUW)**, ged. 17-3-1743 Nunspeet, overl. 6-5-1779 Nunspeet, begr. 10-5-1779 Nunspeet.
- 48 **Gerrit KLAASSEN**, ged. 13-3-1722, begr. 5-1-1796 .
Otr. 21-11-1756, tr. kerk 7-12-1756 Hierden met
- 49 **Lubbertje EVERTS**, ged. 22-3-1739, overl. 14-2-1826.
Otr. (2) 17-1-1798, tr. 5-2-1798 met **Jan Eijbertsen HONING**, ged. 8-3-1741 Nijkerk, overl. voor 1811.
- 50 **Hendrik JANSEN**, ged. 6-8-1732, begr. 24-3-1791 . Tr. 29-4-1757 met
- 51 **Willemina HENDRIKS**, geb. te Wilp, ged. op 6-10-1720 te Wilp.
- 56 **Ernst PETERSEN**, ged. op 19-8-1739 Nijkerk, overl. 13-10-1811 te Putten.
Otr. 2-10-1767 Ermelo, tr. kerk 18-10-1767 Ermelo met
- 57 **Hendrikje RIJKS**, geb. te Hoevelaken, overl. op 3-4-1823 Putten (Nulde).
- 58 **Lubbert TEUNISSEN**, geb. 19-5-1746 Ermelo, overl. 19-10-1805 te Putten.
Tr. voor de kerk op 17-04-1768 te Putten met
- 59 **Hendrikje WILLEMS**, geb. te Hierden, ged. 6-3-1743
- 62 **Jacob SLOT**, ged. 20-6-1734 overl. 9-9-1815 Putten-Dorp. Tr. kerk 28-4-1765 te Putten met
- 63 **Hendrina** Jacobs **PIUIJM**, ged. 23-2-1744 Bennekom, overl. 25-1-1829 Putten-Dorp.

De betrekkingen tussen de gemeenten Harderwijk, Ermelo en Apeldoorn komen in het laatste kwartaal van 1914 in de raad ter sprake in samenhang met de tolopbrengsten en de kosten hiervan. Het gaat over de Grindweg Harderwijk-Uddelermeer, met een totale lengte van 18 KM. De kosten voor elke gemeente bedragen resp. 29, 45 en 26 %, terwijl de baten, niet heel logisch, worden verdeeld in de verhouding resp. 10, 60 en 30 %. Het is beter als Apeldoorn nu uit de regeling stapt, waardoor er een andere verdeling kan komen. Harderwijk en Ermelo kunnen dan alles samen regelen, waarbij de verdeling in baten en lasten resp. 29 en 71 % wordt.

Er spelen nog andere zaken in de gemeente. De commissaris van de gemeentepolitie J.W. Felix heeft in een eeuwenoud brief kritiek op het handelen van het raadslid, tevens deurwaarder, A.L. Willemsen, waarop deze de commissaris, ook via de krant, weer van repliek dient. Het gaat

over uitbreiding van de politiesterkte. Dit gaat niet door op de eerder besproken manier, waarbij de gewone agenten financieel voordeel zouden hebben gehad. Ook dit is nu van de baan, met "dank" aan de heer Felix, volgens Willemsen. Willemsen bezit ook grond op de Veldkamp; hier mag soms strooisel gehaald worden, maar daar komt een eind aan. Het is voortaan verboden zonder vergunning zijn grond te betreden; de oude vergunningen zijn ingetrokken. Er zijn op de Veldkamp ook vijf percelen

Bouwlandverhuur.

A. L. WILLEMSSEN, val
Dinsdag 10 November
 1914, berisland van afloop der verhuur
 van den heer notaris M. N. N. in het
 Verkooplokaal „BAARS" te Harderwijk,
 voor 6 jaren verhuuren:
5 perceelen BOUWLAND
 op „de Veldkamp", afkomstig van
 de familie HEIMENS VISSER.
 Aanwijzer W. Bos aldier.

bouwland te huur; na afloop van een andere veiling bij verkooplokaal Baars kunnen gegadigden bij Willemsen terecht.

In Hierden zal, volgens een te houden aanbesteding, de school worden verbouwd.

Voor het R.K. kerkbestuur komt de villa FlevoRama in de verkoop. Het pand wordt aangekocht door de wed. Van Praag-van Lennep te Haarlem. In de vakature van mevrouw Wisse in het bestuur van de Vrouwenarbeidsschool wordt benoemd mevrouw Hopperus Buma, die op meerdere plaatsen actief is.

HARDERWIJK In de plaats van
 Mevr. Wisse, die als zodanig bedrukt
 had is in het bestuur van de Vrouwen-
 arbeidsschool gekozen Mevr. Hopperus
 Buma. Zij heeft de benoeming aange-
 noemen. Ook is Mevr. Buma gekozen
 in het bestuur van den zieleling Har-
 derwijk van den Protestantenvond,
 waarin zij de functie van secretaresse
 op zich genomen heeft.

**Uitslag aanbesteding school
 Hierden.**

Edw.:
 Firma Wed. W. Raaijen Harderwijk
 f 8210.—; D. van Munching Harderwijk
 f 8190.—; W. Pasman te Putten en W.
 Wildeman te Ermelo f 8108.—; C. Kok
 C.G.G. te Harderwijk f 8120.—; Wed.
 Van Weyven te Harderwijk f 7980.—.

Verfwerk:
 E. H. van Aken Harderwijk f 1030.—;
 H. J. Knap f 1044.—; A. van Soniae
 f 1037.—; H. J. Schipper f 1025.—;
 R. van Aken f 999,00.

De gunning is aangehouden.

De geboren Harderwijker dr. A.W. Bronsveld is 34 jaar predikant bij de Hervormde Gemeente te Utrecht geweest. Hij neemt daar in de Domkerk op 27 december afscheid wegens emeritaat. Voor Utrecht heeft de nu 75-jarige predikant vanaf 1862 de gemeenten Ophemert, Charlois en Haarlem gediend. Maar de gebeurtenissen in zijn geboorteplaats is hij zeker blijven volgen, ook die die nu bekend zijn onder de naam "Barbaarsch" Nederland. Ze hebben hem ertoe gebracht een artikel te schrijven in een landelijk blad. Hij beschrijft daarin de vaak onmogelijke gedragingen van de "hedendaagse jeugd", ook die uit Harderwijk, ongeacht hun achtergrond. De stad is inmiddels op veel plaatsen (niet zo gunstig) bekend: een kaart uit Beieren, gericht aan een inwoner van Harderwijk, is geadresseerd : in Barbaarsch Nederland. Een Duitse postbeambte heeft Nederland veranderd in: Harderwijk!! Maar de discussie over dit onderwerp loopt nu een beetje af, nu er belangrijker zaken aan de orde zijn. Voor de oorlog waren de Harderwijker kranten ook gevuld, maar nu is in elk nummer wel een kolom te vinden waarin de voortgang in de -nu nog Grote of Europeesche Oorlog geheten- strijd wordt gevolgd en de huidige stand van zaken wordt weergegeven. (De naam Eerste Wereldoorlog is natuurlijk pas ontstaan toen er sprake was van een Tweede.)

De kosten van de mobilisatie en de oorlog zijn zeker niet gering. Er wordt een oorlogslening uitgeschreven, die in principe vrijwillig is. Maar als het totale bedrag niet gehaald wordt dan komt er een verplichte deelname voor de vermogenden. Koningin Wilhelmina laat zich niet onbetuigd door in te tekenen voor 2 ½ miljoen gulden. De oorlog trekt overal zijn sporen, ook in de koninklijke familie, die getroffen wordt door het overlijden van een halfbroer van koningin Emma. Hij is op 22-jarige leeftijd gesneuveld in Frankrijk. Al begin oktober worden er adressen voor inkwartiering gevraagd. De Harderwijker raad wordt bijeengeroepen voor een spoedeisende vergadering op 8 oktober . De Commissaris van de Koningin de heer Van Citters is ook aanwezig; hij doet onderzoek naar de mogelijkheid dat de gemeente een aantal Belgische militairen en vluchtelingen opneemt. Al in de nacht van 10 op 11 oktober komen er 3000 personen aan op het station. Veel geïnterneerde militairen worden opgevangen in de kazerne en in de Grote Kerk. Een voor woensdagavond 14 oktober geplande bidstond kan daar dus niet doorgaan; deze wordt verplaatst naar het catechisatielokaal. Het valt de inwoners wel op dat er

HARDERWIJK. Het aantal barakken in het inwoningenkamp zal met nog 14 worden vermeerderd, zoodat het kamp dan uit 45 barakken zal bestaan. Reeds zijn er 28 door de soldaten betrokken, i.w. 24 door de Belgiechen en 4 door de Hollandschen.
Gisteravond was een deel van de barakken reeds elektrisch verlicht. Er wordt met groot spoed aan de nu met gezamenlijke barakken gewerkt.

in Putten en Nijkerk maar een klein aantal Belgen is aangekomen. Aan deze ongelijke verdeling had, naar de mening van de Harderwijkers, best iets gedaan kunnen worden door er daar meer op te vangen en hier minder. De hier aanwezige Belgen geven echter wel geld uit en het inwisselen bij de bank levert geen problemen op, zo is te lezen. Een

— Wij vernemen, dat het Gemeente-
bestuur er in geslaagd is, om behalve
het huis op de Vischmarkt ook de
Pastorie van de Chr. Gereformeerde
kerk te huren, zoodat de hier te richten
tijdelijke verblijfplaats voor vrouwen
van geïnterneerde militairen.

wen en kinderen van geïnterneerde militairen arriveren, huurt de gemeente als tijdelijke verblijfplaats een huis op de Vischmarkt en de pastorie van de Chr. Gereformeerde kerk. Later komt er nog een passantenhuis bij het station, waar deze mensen tegen een bescheiden bedrag kunnen logeren. Voor deze woningen is nog een tekort aan ijzeren ledikanten; wie deze nog beschikbaar heeft kan contact opnemen met mevrouw Kempers.

Bekendmaking!

Aan Venters in het algemeen is het
verboden het Kamp te bedienen
of daaraan een standplaats te nemen.

Voor de levering van

Cantine-artikelen

worden **schietlijst** offertes ingewacht,
vóór of op 5 November a.s.

Bij Licit. Nol. v. **WAASDIJK**,
HOTEL KAMP, Harderwijk.

bekendgemaakt en ook gelden er voorschriften voor venters; het is verboden hier iets te verkopen.

Van tijd tot tijd worden er gemeubileerde kamers in de stad te huur gevraagd. Ook proberen Belgische dames hier werk te krijgen, o.a. als gouvernante, pianolerares of handwerkjuf. De beroepsbevolking in Harderwijk begint zich zorgen te maken over verdringing op de arbeidsmarkt, waardoor het personeel uit Harderwijk moeilijker aan werk zal kunnen komen.

Er biedt zich aan een Belgische juffrouw om behulpzaam te zijn in de

huishouding

voor heele dagen, alles kunnende werken, goed kunnende naaien en stoppen.

Adres bureau van dit blad onder
No. 161.

De krant meldt dat het voor werkloze personen uit deze categorie mogelijk is zich te melden bij de heer A.L. Willemssen van het plaatselijk Steuncomité 1914.

Door de mobilisatie wordt er kleding ingezameld voor de soldaten. Met 40 paar zijn er genoeg sokken aangeleverd, maar polsmoffen en bivakmatten

ST. NICOLAAS
voor de Hollandische Soldaten te
Harderwijk.

*Geachte bewoners van
Harderwijk en Omstreken!*

Konwel vreesde velen aan mijn verzoek voldaan te hebben, zijn er nog niet genoeg cadeautjes bij de firma I. WEDDING te Harderwijk ingezonden om al de jonges allen te behiiden.

Dat niet langer gewacht. Tot **VIJFDAGMIDDAG 12 UUR** is er nog tijd. Dan ga ik aan 't sorteren.

ST. NICOLAAS.

zijn nog welkom. Als het Sint Nicolaasfeest en de Kerstdagen naderen worden er artikelen ingezameld om de mannen gezelligheid te bereiden. Ook voor de kampbewoners wordt hier aandacht aan besteed. Met Oud en Nieuw mogen er weer familieleden op bezoek komen. De soepcommissie verwacht door de aanwezigheid en verdiensten van de vreemdelingne een hogere opbrengst van de collecte. Er komt een comité voor ontspanning en ontwikkeling van de geïnterneerden. Die trachten overigens zichzelf (en de bevolking) zeker ook te vermaken met de nodige voorstellingen, zoals muziek en toneel, en met sport. De avond voor de Kerst is er in de school aan het Kerkplein een samenkomst, waar de Belgische vrouwen en kinderen gratis toegang hebben. Andere voorrechten worden ingeperkt, zoals de vrijstelling van briefpost. Dit geldt overigens ook voor de Nederlandse militairen. Bij boekhandel Wielenga zijn voor eind november al fotokaarten van het kamp te koop. En de ontvangst van de geïnterneerden is ook goed voor een "schitterende gedenkplaat"; wie deze platen wil verkopen, kan een ruime bijverdienste realiseren. Geïnteresseerden in de spoeling van het kamp kunnen zich melden in de Oranje-Nassaukazerne.

Bij voredeer mijne zaak
van den Heer P. AARTS,
breng ik mijne eerbiedige salven dank
voor het goeden vertrouwen.

Het Agentschap van de firma Palthe
blijft ondergeteekende waarmede,
Donkerstraat 11.
Hougrachtend,
Wed. K. VAN DAALEN.

De zaak van wed. Van Daalen krijgt in P. Aarts een nieuwe eigenaar.

Er is ook het nodige te doen over de leverantie van meel voor de bakkerijen. De overheid krijgt de mogelijkheid roggē in beslag te nemen. Er is in een z.g. broodverordening bekend gemaakt dat er geen witbrood en beschuit gebakken mag worden. Af en toe is er sprake van

een procesverbaal. Aan het station neemt de politie een hoeveelheid brood (witbrood en krentenbroodjes), gebakken in strijd met de broodverordening en afkomstig van een fabriek in Utrecht, in beslag. Het eten wordt gelukkig niet vernietigd maar hier uitgedeeld aan de armen van het Burgerlijk Armbestuur. Later is te lezen dat er weer voldoende bloem is, zodat witbrood weer voorhanden is. Tegelijk zijn er proeven met "noodbrood", gebakken van een mix van meel met tulpenbollen. Het brood oogt soms wat blauw, afhankelijk van de soort bollen, maar smaakt goed, volgens de keuringsdienst. Deze proef wordt genomen in verband met de beperkte uitvoer van bloembollen, waardoor er vernietiging dreigt.

Ondertussen is in de landelijke politiek het wetsontwerp tot gedeeltelijke drooglegging van de Zuiderzee gereed. De vissers hebben het voorlopig

Brood van gemalen tarwe en tulpenbollen.

De bakker W. van de Weerd tē Valkenburg heeft op een vergadering van de Leidsche bakkerspatroonsvereniging eenige brooden vertoond die door hem waren vervaardigd voor 2/3 uit gemalen tarwe en voor 1/3 uit gemalen tulpenbollen. Het aldus verkregen brood mocht toen de goedkeuring van alle aanwezige bakkers wegdragen. Aan het Rijkstation voor Bakkerij en Maalderij zouden eenige brooden gezonden worden ter onderzoek.

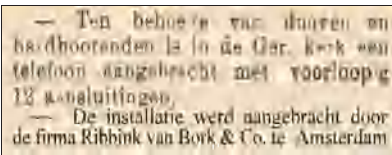
nog druk met perikelen over de visafslag, die gedurende enkele uren overdag gesloten wordt. Wie in strijd met de voorschriften handelt, moet boete betalen, waar dan weer tegen geprotesteerd wordt. Begin oktober is er ruw weer en dat is slecht voor de bot in de kaar: een strop, want bijna 1000 pond is verloren gegaan. Enkele stadgenoten hebben gratis petroleum; zij scheppen dit op uit een droge sloot bij het station, nadat er een trein ontspoord is. Een ander ongeluk met een trein loopt tragischer af. Bij het Belgenkamp wordt de 7-jarige Andries Petersen aangereden. Na enkele dagen bewusteloos te zijn geweest, overlijdt hij op Eerste Kerstdag. Hij was een zoon van Andries Petersen en Johanna Aardzen.

De Burgerlijke Stand van 10 oktober vermeldt vijf sterfgevallen; het betreft allemaal jonge kinderen, van 1 ½ tot 4 maanden en een van 2 ½ jaar. Het echtpaar Gerrit Verhoef-Evertje Verhoeff krijgt 15 december een zoon, Bartel Gerrit. Op 6 december wordt Geertje geboren, dochter van Jacob Bunte en Annetje den Besten. Goosje van der Sluis ziet op 11 december het levenslicht. Zij is de dochter van Jochem van der Sluis en

Mechteltje Visch. Een 25-jarig huwelijk kan de 27e november gevierd worden door het echtpaar Harmen de Boer en Heintje Klaassen (zie de kwartierstaat op pag 34). Op 19 november overlijdt, in de leeftijd van 60 jaar, Willem Prins, echtgenoot van Teuntje Klaassen. Hij was voerman van beroep en spande zich actief in voor sociale gerechtigheid, met name voor de werklieden in Harderwijk. Harmen Klaassen overlijdt op

72-jarige leeftijd. Hij is 29 jaar diaken geweest in de Hervormde gemeente. Als hij op 20 november begraven wordt is het zo koud, dat een van de dragers door de kou wordt bevangen.

Van het kerkelijk erf is ook nieuws te melden. Helemaal nieuw is de z.g. "doovenaansluiting", die door een bedrijf uit Amsterdam is aangelegd in de Gereformeerde kerk. Het is een grote verbetering voor duiven en slechthorenden.

Op Sonnevancck treedt een nieuwe geestelijk verzorger aan in de persoon van ds. M.J. v.d. Hoogt. Vanaf een tweetal waarop ook ds. J. van de Vegt voorkomt, wordt ds. J.W. Geels beroepen in de Christelijke Gereformeerde Kerk, maar hij bedankt. Ds. D. Bax, die sinds 1896 aan de Hervormde gemeente van Hierden verbonden is, ontvangt een beroep uit Bunschoten-Spakenburg, maar hij blijft voorlopig nog in het dorp. In oktober vervult hij een preekbeurt in Harderwijk en dat is niet zo heel vaak gebeurd.

Bestuur, werkgroepen en vrijwilligers

Bestuur

Voorzitter	Matty Moggré	Friesegracht 21	41 74 60
Vice-voorzitter	<i>vacant</i>		
Secretaris	Jan E. Mons	Postbus 210 (3840 AE)	42 04 20
Penningmeester	Karel Kok	Geitenkamp 2	42 71 95
Hoofredacteur	<i>vacant</i>		
Public Relations	<i>vacant</i>		
Algemeen lid	C.Theo van der Heijden	Bunschotenmeen 21	42 09 71
Algemeen lid	Marlies E. v.d. Heijden-Staats	Bleek 16	56 35 31
Algemeen lid	Martijn Pijnenburg	Operadreef 145	70 14 93
Huismeester	Karel Kok	Geitenkamp 2	42 71 95

Werkgroepen en vrijwilligers

Ledenadministratie	Ben Schuchard	Postbus 210	3840 AE Harderwijk
---------------------------	---------------	-------------	--------------------

Vittepraetje

Hoofredacteur	<i>vacant</i>		
Eindredacteur	G. Verwijs-ten Hove	Friesegracht 13	42 06 93
Redacteur	P. Stellingwerf	Metten Gerritskamp 5	55 23 42
Opmaakredacteur	<i>vacant</i>		
Opmaakredacteur a.i.	K.Chr. Uittien	J.P.Heyelaan 58	41 44 31

Archeologie

Henk Hovenkamp	Hoefbladmeen 1	06-53352537
Martijn Beumer	J.P. Heyelaan 42	26 69 81

Werkgroep Hierden

Evert Jacobs	Molenweg 9, Hierden	45 15 89
--------------	---------------------	----------

Monumentencommissie

P. Stellingwerf	Metten Gerritskamp 5	55 23 42
-----------------	----------------------	----------

Straatnaamcommissie

N.C.R. de Jong	Beethovendreef 13	42 13 42
----------------	-------------------	----------

Werkgroep Genealogie

R. Uittien-Jacobs	J.P.Heyelaan 58	41 44 31	voorzitter
G. Verwijs-ten Hove	Friesegracht 13	42 06 93	lid
C. Bruinink-Visser	Mellis Stokelaan 33	42 51 15	lid
C. J.M. Bleumink	Bunschotenmeen 67	42 27 16	lid
T. Hop	Garsteland 13, Ermelo	hopver@hotmail.com	lid
K.Chr. Uittien	J.P.Heyelaan 58	41 44 31	lid
E. Numan-Bouwmans	Venkel 24, Dronten	0321-338212	thuiswerkend lid
W.C. Melius	Hanenkamp 50	41 32 10	thuiswerkend lid
M. Jacobs-Zuurveld	Burg. Numanlaan 5	41 31 48	thuiswerkend lid

Open Monumentendag

C.Th. van der Heijden	Bunschotenmeen 21	42 09 71
-----------------------	-------------------	----------

Geveldocumentatie

vacant

Ornamenten in de stad

N.C.R. de Jong	Beethovendreef 13	42 13 42
C. J.M. Bleumink	Bunschotenmeen 67	42 27 16
K.Chr. Uittien	J.P.Heyelaan 58	41 44 31

Kroniek van Harderwijk

J.J.H. Koolman	Burg. Numanlaan 76	41 96 38	lid
M.A. Moggré	Friesegracht 21	41 74 60	lid

Webmaster

Otto Büttner	Meerkoetmeen 42	43 34 44
--------------	-----------------	----------

Voor actuele informatie bezoekt u ook onze website www.herderewich.nl

Redactieadres Vittepraetje: redactie@herderewich.nl

Vervolg vrijwilligers

Distributie Vittepraetje

Hoofdbezorger P. J. van Wageningen Mecklenburglaan 84 41 73 35

Bezorgers

wijk	naam	adres	telefoon
01 = Stadswelden 1	C. J. M. Bleumink	Bunschotenmeen 67	42 27 16
02 = Slingerbos	H. Kappers	Klaproosmeen 75	26 52 52
03 = Tweelingstad-Veldkamp	C.G. de Vries	Rooseveltlaan 24	42 67 32
04 = De Stad	E. Beute-Oskam	Smeepoortenbrink17	41 62 63
05 = Stadsdennen	S. Stratingh	Mandemakerstraat 139	
06 = Omgeving Stationsplein	B. Companjen	Hoornmeen 9	41 74 50
07 = Zeebuurt	L. Postma	Hendric Stevinstraat 8	41 51 78
08 = Hierden	L. Kaandorp	Reigershofweg 4, Hierden	45 16 35
09 = Ermelo	T. Goossens	De Acht Schepel 13, Ermelo	55 42 76
10 = Frankrijk	B.A.M.M.v.d.Voordt	Kuulekamp 6	41 96 15
11 = Drielanden 1	N.C.R. de Jong	Beethovendreef 13	42 13 42
12 = Wittenhagen-Ceintuurbaan	P. J. van Wageningen	Mecklenburglaan 84	41 73 35
13= Stadswelden 2	C.Th. van der Heljden	Bunschotenmeen 21	42 09 71
14 = Binnenstad	A. Jansen	Luttekepoortstraat 186	42 50 10
15 = Friezebracht	W. Stratingh	Stationslaan 35	41 35 33
16 = uitzonderingen	K. Chr. Uittien	J.P. Heyelaan 58	41 44 31
17 = Drielanden 2	H. van de Greijn	Bakenbergerhout 41	41 01 50

Reserve:

Hoofdbezorger
K.Chr. Uittien J.P. Heyelaan 58 41 44 31

Bezorgers Harderwijk

J.C. Bood	Bachdreef 239	43 36 92
J. Spaan-Foppen	Da Costastraat 11	41 55 64
J. de Fluiter	Grote Oosterwijck 36	41 61 18
W. Petersen	Bruggestraat 23	55 74 70
G. Mons-Fiegen	Tabaksweg 25	42 04 20
K.Chr. Uittien	J.P. Heyelaan 58	41 44 31

Bezorgers Ermelo

Mevr. Beijer	Azalealaan 11	55 30 20
W. Hamstra	Harderwijkkerweg 157	42 30 11

Voor actuele informatie bezoekt u ook onze website www.herderewich.nl

Redactieadres Vittepraetje: redactie@herderewich.nl

*Ik dacht aan
extra
aflossen.*

*Geld apart
zetten bleek
beter.*

Samen kom je tot een beter advies.

Door uw ideeën en wensen met onze kennis en ervaring te combineren, komen we vaak tot verrassende adviezen. Daarbij zijn uw financiën op elkaar afgestemd, wat rust en overzicht geeft. Benieuwd naar uw mogelijkheden?

Bekijk op rabobank.nl/advies hoe ons advies u verder brengt.

Samen sterker. Dat is het idee van coöperatief bankieren.

Rabobank

Een boeiend adres

Midden Nederland
MAKELAARS

Telefoon (0341) 41 15 41   Telefoon (0341) 41 15 44
Verkeersweg 77, 3842 LE Harderwijk